

Projekt

**UCHWAŁA NR .....
RADY MIASTA OSTRÓW MAZOWIECKA**

z dnia ..... 2023 r.

**w sprawie "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026" miasta
Ostrów Mazowiecka**

Na podstawie art. 18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2023 r., poz. 40) oraz art. 87 ust.3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r. poz. 840, 2240) po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miasta Ostrów Mazowiecka uchwala, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Ostrów Mazowiecka.

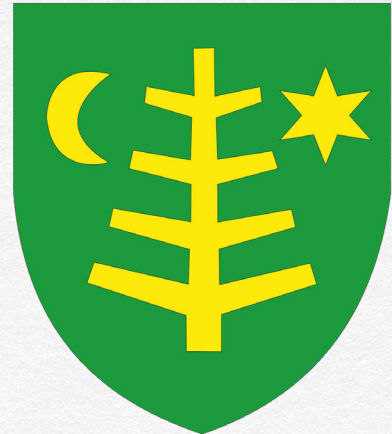
§ 3.

1. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.
2. Uchwała podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego

Przewodniczący Rady
Miasta

Robert Krajewski

Załącznik do uchwały Nr .....
Rady Miasta Ostrów Mazowiecka
Załącznik Nr 1 ..... 2023 r.

MIASTO OSTRÓW MAZOWIECKA

Gminny program
opieki nad zabytkami
na lata 2023-2026

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	1
1.1. POŁOŻENIE MIASTA OSTRÓW MAZOWIECKA	2
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
2.1. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE---	5
2.2. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO --	13
2.3. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU	16
2.4. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY	22
3. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA OSTRÓW MAZOWIECKA	28
3.1. ZARYS HISTORII OBSZARU MIASTA	28
3.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY	32
3.3. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE	33
3.4. ZABYTKI RUCHOME	37
3.5. ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH	38
3.6. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE	40
3.7. ZABYTKI O NAJWYŻSZYM ZNACZENIU DLA GMINY	42
4. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY	59
4.1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	59
4.2. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	60
4.3. ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW MIASTA OSTRÓW MAZOWIECKA	60
5. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	61
6. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE, PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	66
7. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	75
8. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	77
9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	79
9.1. DOTACJE	79
9.2. PROGRAMY OPERACYJNE MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO	83
9.3. ŚRODKI EUROPEJSKIE	88
10. PODSUMOWANIE	93
11. ANEKSY	94
11.1. ANEKS NR 1 GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW MIASTA OSTRÓW MAZOWIECKA - ZABYTKI NIERUCHOME	94
11.2. ANEKS NR 2 GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW MIASTA OSTRÓW MAZOWIECKA – STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE	98

1. WSTĘP

Dziedzictwo kulturowe, to zarówno dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak i naszych czasów. Do dziedzictwa kulturowego oprócz dziedzictwa archeologicznego, architektonicznego i dziedzictwa sztuki zaliczamy także przejawy życia, takie jak np. formy gospodarowania, przejawy rozwoju społeczności i inne elementy stanowiące o naszej kulturze.

Świadomość potrzeby ratowania i ochrony zabytków jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców. Dbanie o należyty stan i atrakcyjny wygląd zabytków jest naszym obywatelskim obowiązkiem. Rewitalizacja poszczególnych obiektów, jak również całych zespołów zabudowy jest szansą na ich uratowanie. W takich przedsięwzięciach pomagać ma, wynikający ze społecznej potrzeby, gminny program opieki nad zabytkami, przewidziany przez ustawę o ochronie i opiece nad zabytkami. Jest także czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o dobrą kondycję substancji zabytkowej. Aby gmina stała się piękna dla mieszkańców i atrakcyjna dla turystów trzeba zadbać o lokalne zabytki.

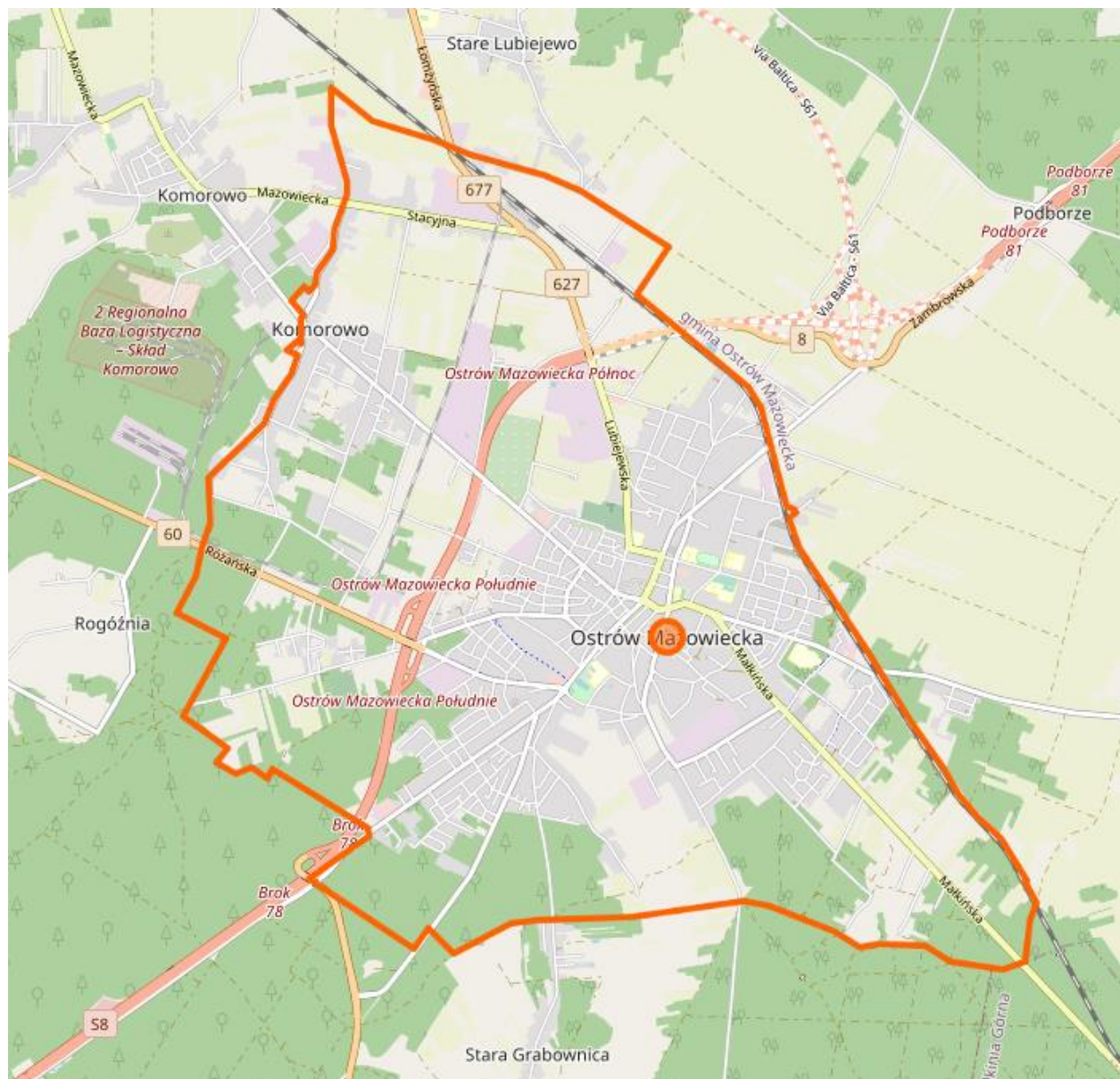
Gminny program opieki nad zabytkami dla miasta Ostrów Mazowiecka na lata 2023-2026 wyznacza cele przy jego realizacji po pozytywnym zaopiniowaniu przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i właściwym przyjęciu w drodze uchwały Rady Miasta Ostrów Mazowiecka.

Dokument ten został opracowany w oparciu o obowiązujące przepisy prawne dotyczące zagadnień związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, a także wprowadza zmiany w stosunku do istniejącego stanu zabytków zlokalizowanych na terenie miasta Ostrów Mazowiecka.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie. Nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

1.1. POŁOŻENIE MIASTA OSTRÓW MAZOWIECKA

Gmina miejska Ostrów Mazowiecka położona jest w północno-wschodniej części województwa mazowieckiego. Jest siedzibą powiatu ostrowskiego oraz gminy wiejskiej Ostrów Mazowiecka. Powierzchnia miasta wynosi 22,3 km², a jego liczba ludności na koniec 2021 r. wynosiła 22 160 osób.

Obszar miasta Ostrów Mazowiecka, źródło: OpenStreet map, dostęp 08.2022 r.

Ostrów Mazowiecka położona jest na terenie makroregionu Międzyrzecze Łomżyńskie, będące częścią mezoregionu Niziny Północnomazowieckiej. Na terenie miasta, w jego południowej i zachodniej części, przeważają piaski, w północnej piaski gliniaste i gliny piaszczyste, z kolei w dolinie rzecznej Grzybówki występują torfowiska.

Średnia roczna temperatura powietrza wynosi ok. 6,9°C, przeważają wiatry południowo-zachodnie i zachodnie. Średnia roczna suma opadów wynosi od 550 do 650 mm.

Miasto sąsiaduje z gminą wiejską Ostrów Mazowiecka, gdzie od północy i wschodu przeważają tereny rolne, a od południa dominują kompleksy leśne Puszczy Białej.

Głównym ciekim wodnym na terenie miasta jest Grzybówka przepływająca z północy na południe, na terenach zabudowanych skanalizowana i doprowadzona do sztucznego stawu na terenie parku miejskiego przy ul. Warszawskiej. W południowej części miasta znajdują się rowy melioracyjne z lat 60. XX w.

W granicach miasta znajdują się dwie formy ochrony przyrody: obszar Natura 2000 (OSO)-PLB140007 "Puszcza Biała" oraz pomniki przyrody m.in.: modrzew europejski oraz aleja sosnowa.

Ostrów Mazowiecka położona jest w niemal równej odległości od Warszawy 100 km oraz od Białegostoku 104 km. Przez teren miasta przebiega droga ekspresowa S8 - w przyszłości część trasy Via Baltica łączącej Polskę z krajami bałtyckimi, drogi krajowe nr 50 Ciechanów-Ostrów Mazowiecka oraz nr 60 Łęczycza-Ostrów Mazowiecka, dwie drogi wojewódzkie nr 627 Ostrołęka-Sokołów Podlaski oraz nr 677 Łomża-Ostrów Mazowiecka, a także dwie drogi powiatowe nr 2638W Ostrów Mazowiecka-Kaczkowo oraz nr 2665W Ostrów Mazowiecka-Chmielewo. Przez teren miasta przebiega również linia kolejowa nr 34 Ostrołęka-Małkinia.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami:

2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dla realizacji wskazanych celów program określa zasady dotyczące finansowania i inicjowania działań ochronnych w stosunku do środowiska kulturowego, w skład którego wchodzi obiekty zabytkowe oraz tereny archeologiczne na obszarze miasta Ostrów Mazowiecka. Jednocześnie nakłada następujące obowiązki i uprawnienia:

1. uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19);
2. uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20);
3. prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4);
4. przyjmowania zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2);
5. sporządzania przez burmistrza na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1);
6. obowiązek przyjęcia przez radę miasta gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 3);
7. sporządzenia i przedstawienia radzie miasta sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

2.1. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce reguluje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków, co zostało zawarte w:

- art. 5 Konstytucji RP, określającym dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie;
- art. 6 ust. 1 Konstytucji RP mówiącym, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju;
- art. 85 Konstytucji RP stanowiącym, że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opieka sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza i polega w szczególności na zapewnieniu warunków (art. 5):

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Bez względu na stan zachowania ochronie podlegają (art. 6 ust. 1):

1. zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2. zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2019r. poz.1479),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodziełami oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3. zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6 ust. 2).

Ustawa określa także sposób i formy ochrony zabytków, którymi są (art. 7):

1. wpis do rejestru zabytków,
  - 1a. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
2. uznanie za Pomnik Historii,
3. utworzenie parku kulturowego,
4. ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej.

Zgodnie z art. 16 ustawy:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
  - 1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.
2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.
3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.
4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.
6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji [...] strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej.
2. W [...] planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
  - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
  - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
  - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W myśl art. 19:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
  - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
  - 3) parków kulturowych.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
  - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
  - 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
  - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
  3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W art. 21 zapisano, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Według art. 22 ust. 4 wójt (wójt, burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy m.in.:

- sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87);
- sporządzenie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, opracowanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 sierpnia 2004 roku.

W art. 81 wskazano możliwość uzyskania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ale także przy zabytkach ujętych w gminnej ewidencji zabytków:

1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.
2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Szczegółowo określono obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem. Są one zawarte w art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72 ww. ustawy.

Wzmiankowany wyżej art. 87 ustawy określa obowiązek gminy dotyczący sporządzenia i uchwalenia gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program powinien być opracowany na okres 4 lat;
- program służy celom określonym w ustawie (wymienionym w rozdz. 2 niniejszego opracowania);
- program ogłoszony jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym;
- z realizacji programu wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Ustawa o samorządzie gminnym określa zadania własne gminy. Należą do nich zadania obejmujące m.in. następujące kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych mostów, dróg, ulic, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki;
- cmentarzy gminnych;

- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Przy sporządzaniu programu wzięto pod uwagę również następujące akty prawne:

- ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503),
- ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. 2022 r. poz. 88),
- ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r. poz. 1079),
- ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916),
- ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899),
- ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194),
- ustawa z dnia 24 lutego 2022 r. o ochronie dziedzictwa narodowego związanego z nazwami obiektów przestrzeni publicznej oraz pomnikami (Dz. U. z 2022 r. poz. 857).

Obecnie trwają prace nad projektem ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Projekt z dnia 21 lipca 2021 r. przekazany do konsultacji publicznych, przewiduje między innymi:

- zastąpienie części postępowań administracyjnych procedurą zgłoszenia zamiaru podejmowania działań dotyczących zabytku;
- zmodyfikowanie instytucji ochrony tymczasowej, tj. ochrony prawnej, której podlega zabytek w trakcie postępowania w sprawie wpisu do rejestru zabytków;
- zniesienie Listy Skarbów Dziedzictwa;
- wprowadzenie obowiązku oznaczenia wszystkich zabytków nieruchomych znakiem informacyjnym, że obiekt ma taki status i podlega ochronie;
- poprawienie regulacji dotyczącej środków nadzoru (art. 45, art. 49);
- zreorganizowanie instytucji społecznej opieki nad zabytkami;

- wprowadzenie możliwości finansowania obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków przez wojewódzkich konserwatorów zabytków;
- określenie, komu przysługuje status strony w sprawach administracyjnych prowadzonych na podstawie ustawy o ochronie zabytków;
- wprowadzenie możliwości przyznawania nagród osobom, które znalazły zabytek w trakcie poszukiwań zabytków – uzasadniają konieczność zmiany stanu prawnego projektodawcy.

2.2. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Rządowymi dokumentami tworzącymi ramę do mecenatu oraz nowoczesnej polityki względem materialnej poprawy stanu zabytków są:

- I. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022** został przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (MP 2019 r., poz. 808)

Celem głównym Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”. Jest on wdrażany przez trzy cele szczegółowe oraz poprzez odpowiednie kierunki działania:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego
  - Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
    - Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,

- Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
    - Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
    - Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.
  - Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
    - Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
    - Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
    - Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
    - Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.
- Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
  - Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
    - Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
  - Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
    - Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego
  - Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
    - Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,

- Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
- Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami
  - Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

II. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.

Uchwałą nr 239/2011 z dnia 13 grudnia 2011 r. Rada Ministrów określiła koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 roku, która będzie realizowana poprzez wdrażanie celów szczegółowych:

- Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności,
- Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów,
- Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej,
- Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski,
- Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa,
- Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

2.3. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Ostrów Mazowiecka wykazuje zgodność, zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r. *Innowacyjne Mazowsze* (uchwała nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r.)

Podstawowym celem Strategii jest rozwój produkcji ukierunkowanej na eksport w przemyśle zaawansowanych i średniozaawansowanych technologii oraz w przemyśle i przetwórstwie rolno-spożywczym. Jednakże określono prócz celów strategicznych dwa ramowe cele strategiczne, z których drugi dot. *wykorzystania potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia* zakłada konieczność realizacji działań w kierunku:

- a) Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu,
- b) Upowszechnienia kultury i twórczości,
- c) Kreowania miast jako centrów aktywności kulturalnej,
- d) Wspierania rozwoju przemysłu kreatywnego,
- e) Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej.

2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego (uchwała nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r.)

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego stanowi element systemu planowania przestrzennego i pełni w nim funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym a planowaniem lokalnym. Określa podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Samorząd Województwa Mazowieckiego prowadzi politykę rozwoju, dążąc do zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju, zachowania spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej, wzrostu konkurencyjności gospodarki regionu oraz tworzenia nowych miejsc pracy.

Wśród celów niezbędnych do realizacji założeń rozwoju regionalnego istotnymi dla dziedzictwa kultury są:

- a) realizacja zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
- b) zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez:
  - a. przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
  - b. wzmocnienie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;
  - c. ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
  - d. odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi;
  - e. wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;

- f. tworzenie muzeów, w tym Stacji Muzeum, Muzeum Centralnego Okręgu Przemysłowego na terenie dawnej Fabryki Broni oraz Centrum Nauki im. T. Sołtyka w Radomiu;
- g. ochronę regionów etnograficznych oraz krain historycznych, jako cennych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, również jako element współpracy oraz rozwoju powiązań z sąsiadującymi województwami.

3. Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025 (uchwała nr 169/21 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 grudnia 2021 r.)

Program na lata 2022-2025 będzie kontynuować misję z poprzedniego Programu na lata 2018-2021, która brzmi:

Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.

Misji będzie towarzyszyć wizja strategiczna opieki nad zabytkami, będąca zapisem pożądanego stanu docelowego w 2025 r. Przyjęto założenie polegające na polepszeniu się opieki nad zabytkami m.in. poprzez powstanie forum gminnych specjalistów opieki nad zabytkami, wzrost dumy lokalnych społeczności z posiadanych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz wzrost świadomości obowiązków opieki nad zabytkami. Położono również nacisk na dokumentację niedocenianego wcześniej dziedzictwa XX wieku.

W odpowiedzi na identyfikację najważniejszych problemów w opiece nad zabytkami (niska świadomość wartości dziedzictwa kulturowego, trudności w dostępie do środków finansowych na opiekę nad zabytkami oraz nieskuteczne narzędzia działań w zakresie opieki nad zabytkami) określono trzy obszary strategiczne - będące obszarami koncentracji działań. Towarzyszącą im, w każdym z obszarów, cele strategiczne realizowane przez przedsięwzięcia strategiczne.

W ramach Programu Opieki nad Zabytkami wytyczono trzy obszary strategiczne oraz cele strategiczne i przedsięwzięcia:

A. Edukacja kształtująca świadomość i postawy

- a. Cel strategiczny A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków
  - I. Przedsięwzięcie A.1.1. Mazowieckie Forum Dziedzictwa (MFD)
  - II. Przedsięwzięcie A.1.2. Dziedzictwo niematerialne - na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego - kontynuacja
  - III. Przedsięwzięcie A.1.3. Konkurs „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza” - kontynuacja
- b. Cel strategiczny A.2. Kształtowanie postawy zainteresowanie dziedzictwem
  - I. Przedsięwzięcie A.2.1. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” - coroczny konkurs fotograficzny - kontynuacja
  - II. Przedsięwzięcie A.2.2. Tożsamość lokalna - wartość unikalna - kontynuacja w nowej formie

B. Optymalizacja systemu dostępu właścicieli zabytków do środków

- a. Cel strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich
  - I. Przedsięwzięcie B.1.1. Dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych - kontynuacja
- b. Cel strategiczny B.2. Dbłość o zabytki własne województwa
  - I. Przedsięwzięcie B.2.1. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego - kontynuacja

C. Skuteczne narzędzia działania

- a. Cel strategiczny C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa
  - I. Przedsięwzięcie C.1.1. Dokumentacja zabytków architektury XX wieku województwa mazowieckiego

- II. Przedsięwzięcie C.1.2. Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa - kontynuacja
- III. Przedsięwzięcie C.1.3. Konkurs „Dom w krajobrazie” - kontynuacja
- IV. Przedsięwzięcie C.1.4. Nasza żywa tradycja - kontynuacja
- b. Cel strategiczny C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków
  - I. Przedsięwzięcie C.2.1. Tworzyć system promocji mazowieckiego dziedzictwa w serwisach internetowych
  - II. Przedsięwzięcie C.2.2. Mazowieckie konserwacje
  - III. Przedsięwzięcie C.2.3. Mazowiecki System Informacji Przestrzennej - Zabytki

4. Strategia Rozwoju Powiatu Ostrowskiego na lata 2013-2022 (uchwała nr XXX/236/13 Rady Powiatu w Ostrowi Mazowieckiej z dnia 27 czerwca 2013 r.)

Dotychczas nie powstała nowa Strategia Rozwoju obejmująca okres po 2022 r. W związku z tym należy przyjąć, że założenia ustalone przez strategię są nadal obowiązujące i aktualne. Strategia Rozwoju Powiatu Ostrowskiego na lata 2013-2022 to długofalowy dokument, stanowiący ramy konstruowania lokalnej polityki rozwoju (w tym także programowania lokalnego). Przedstawia także informację o aspiracjach Zarządzających rozwojem (lidera zbiorowego), a poprzez partycypacyjny charakter jej wypracowania, pełni także funkcję jednoczenia wokół idei rozwoju lokalnego.

W Strategii przyjęto wizję Powiatu Ostrowskiego w 2022 r.:

Atrakcyjny dla inwestorów i turystów, bezpieczny Powiat, w którym mieszkańcy zaspokajają swoje potrzeby oraz mogą rozwijać swoje aspiracje zawodowe i intelektualne, uzdolnienia, a także dbać o swoje zdrowie i rozwój fizyczny.

oraz misję:

Służyć wszystkim mieszkańcom powiatu ostrowskiego. Podnosić jakość ich życia podejmując przemyślane działania rozwojowe w obszarze infrastruktury, oświaty i kultury,

ochrony zdrowia, aktywizacji rynku pracy, ochrony środowiska oraz porządku i bezpieczeństwa publicznego.

W celu realizacji misji powiatu określono pięć celów strategicznych oraz wspierające ich realizację cele operacyjne i konkretne zadania:

- *rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu*
- *rozwój przemysłu przetwórstwa rolno-spożywczego*
- *promocja atrakcyjności turystycznej powiatu*
- *podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej powiatu*
- *zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa publicznego*

Za najważniejszy dla niniejszego opracowania należy uznać cel - *Promocja atrakcyjności turystycznej powiatu*, w ramach którego określono następujące cele operacyjne i zadania:

3.1. Intensyfikacja działań w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego

1. Podnoszenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych
2. Wspieranie inicjatyw sprzyjających podnoszeniu zaangażowania finansowego społeczności lokalnych i źródeł zewnętrznych w opiekę nad zabytkami
3. Zwiększanie społecznej opieki nad zabytkami
4. Podtrzymywanie tradycji i dziedzictwa kulturowego powiatu

3.2. Wspieranie rozwoju turystyki oraz tworzenie i rozwój bazy sportowo rekreacyjnej

1. Zwiększanie dostępu do oferty kulturalnej i rekreacyjnej
2. Wykorzystanie i zagospodarowanie lasów do celów rekreacyjnych przy współpracy z Nadleśnictwem
3. Rozwój kompleksowych usług turystycznych
4. Wspieranie nowych form rekreacji dostosowanych do osób w każdym przedziale wiekowym
5. Współpraca lokalna na rzecz rozwoju turystyki w regionie

6. Dynamizacja rozwoju turystyki weekendowej
7. Dostosowanie i rozbudowa infrastruktury turystycznej do potrzeb do rozwoju turystyki i rekreacji
8. Rozwój infrastruktury ruchu pieszego i rowerowego.

2.4. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

1. Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Ostrów Mazowiecka (uchwała Nr XXIX/202/2016 Rady Miasta Ostrów Mazowiecka z dnia 20 grudnia 2016 r.)

Studium jest dokumentem planistycznym pozwalającym na świadome zarządzanie gruntami oraz planowanie lokalnych inwestycji. Wskazuje również możliwości rozwoju przestrzennego miasta, w tym zagospodarowywania nowych terenów.

W zakresie dziedzictwa kulturowego Studium wskazuje główne zabytki architektury i budownictwa w tym zespół kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP, budynki użyteczności publicznej oraz domy prywatne, zabytki techniki, park miejski, cmentarze w tym m.in. parafialny rzymsko-katolicki oraz dwa kirkuty oraz 14 miejsc pamięci narodowej.

Studium określa również strefy ochrony archeologicznej oraz strefy ochrony konserwatorskiej, ze szczegółowymi wytycznymi i granicami wyznaczonymi w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego:

- strefy ochrony archeologicznej (SOA1, SOA2, SOA3, SOA4)
- strefy ochrony konserwatorskiej:
  - SOK1 - obejmuje historyczny zespół miejski sprzężony z zespołami: sakralnym, cmentarnym oraz parku miejskiego, zachowanymi w zakresie układu i substancji zabytkowej,
  - SOK2 - w granicach cmentarza żydowskiego położonego przy ul. Wołodyjowskiego.

Strefa Ochrony Konserwatorskiej narzuca ochronę historycznego układu drogowego, zachowanie i konserwację nieruchomości dóbr kultury. Narzucono również obowiązek prowadzenia prac przy zabytkach zgodnie z ustaleniami z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W przypadku Stref Ochrony Archeologicznej istnieje obowiązek uzyskania opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wszelkich prac ziemnych związanych z realizacją inwestycji w zakresie obserwacji archeologicznej i nadzoru lub archeologicznych badań przedinwestycyjnych.

Wskazano również główne zagrożenia środowiska kulturowego, którymi są w głównej mierze zły stan techniczny zabudowy historycznej oraz remonty prowadzone niezgodnie z wymogami konserwatorskimi.

W rozdziale 9 Studium znajduje się lista obiektów wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, będących w zainteresowaniu konserwatorskim, do których stosuje się ochronę planistyczną oraz lista dwóch stanowisk archeologicznych.

W części II Studium w obrębie dziedzictwa kulturowego wskazano zachowanie i pielęgnację obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów znajdujących się w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, zachowanie stref ochrony konserwatorskiej i archeologicznej, a także zachowanie i pielęgnację istniejącej zabudowy historycznej, znajdującej się w dobrym stanie technicznym oraz historycznego układu dróg. W stosunku do obiektów wpisanych do rejestru zabytków określono zasady dotyczące ich adaptacji na cele użytkowe polegające na zachowaniu ich wartości. Obiekty znajdują się w wojewódzkiej ewidencji zabytków mogą być adaptowane na cele użytkowe jedynie z zachowaniem tradycyjnych dla miejsc form i faktur, a także proporcji, detalu czy materiałów. Wszelkie zmiany mogące mieć wpływ na zmianę gabarytów oraz artykulację elewacji powinny być konsultowane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

2. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Ostrów Mazowiecka do 2030 Roku - aktualizacja (uchwała nr XVI-105-2016 Rady Miasta Ostrów Mazowiecka z dnia 27 stycznia 2016 r.)

Strategia rozwoju miasta Ostrów Mazowiecka do 2030 r. jest aktualizacją dotychczasowego dokumentu obejmującego okres od 2003 do 2015 r. Jest to podstawowy dokument planistyczny określający obszary priorytetowe oraz zadania, których realizacja ma przyczynić się do zrównoważonego rozwoju gminy i osiągnięcia jej pożądanego stanu.

Biorąc pod uwagę chęć umocnienia dotychczasowej różnorodności miasta i jego wielofunkcyjności oraz biorąc pod uwagę jego bardzo dobre położenie geograficzne w sąsiedztwie tras drogowych o międzynarodowym znaczeniu określono generalny cel kierunkowy:

Ostrów Mazowiecka miastem trwałego i zrównoważonego rozwoju, tworzącym jak najlepsze warunki życia mieszkańców i prowadzenia działalności gospodarczej, łączącym wartości i tradycje historyczne ze współczesnością.

Kształtowanie pozytywnego wizerunku miasta Ostrów Mazowiecka jako atrakcyjnego, przyjaznego i bezpiecznego oraz o wysokiej jakości usług publicznych miejsca do życia, pracy i odwiedzin.

Określono również pięć celów strategicznych określających główne kierunki działań:

1. Ostrów Mazowiecka - miastem zapewniającym jak najlepszy standard usług technicznych, społecznych i administracyjnych
2. Ostrów Mazowiecka - miastem tworzącym korzystne warunki dla rozwoju przedsiębiorczości i aktywizacji zawodowej mieszkańców oraz lokalizacji innowacyjnej i proekologicznej działalności gospodarczej
3. Ostrów Mazowiecka - miastem troszczącym się o jak najlepszy stan środowiska przyrodniczego, rewitalizację obszarów problemowych i ład przestrzenny
- 4. Ostrów Mazowiecka - miastem chroniącym walory i zasoby dziedzictwa kulturowego, umacniającym tożsamość lokalną i dbającym o tradycje historyczne**
5. Ostrów Mazowiecka - miastem organizującym i wspierającym działania na rzecz integracji i aktywizacji prospołecznej mieszkańców

Do zakresu dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami nawiązuje w bezpośredni sposób czwarty cel strategiczny. Realizacja celów będzie się odbywać poprzez planowane działania określone w formie programów strategicznych oraz konkretne zadania realizacyjne.

W zakresie dziedzictwa kulturowego zdefiniowano dwa programy strategiczne. W ramach pierwszego z nich, nr 4: **Ochrona i Rozwój Zasobów Kulturowych**, określono sześć zadań:

- Renowacja i modernizacja obiektów zabytkowych, zlokalizowanych na terenie miasta, w tym remont budynku Jatek i jego adaptację pod cele Ośrodka Dokumentowania Dziejów Ostrowi Mazowieckiej i Północno-Wschodniego Mazowsza, remont budynku Miejskiej Biblioteki Publicznej i zakup z adaptacją pod cele kulturalne Domu Rotmistrza Witolda Pileckiego, modernizacja kina „OSTROVIA”.
- Budowa nowych obiektów kultury - Domu Kultury wraz z wielofunkcyjną salą widowiskową oraz Miejskiej Biblioteki.
- Wzmacnianie funkcji edukacyjnych i zwiększanie poziomu uczestnictwa mieszkańców miasta w życiu kulturalnym.
- Digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego miasta i jej powszechne udostępnienie w formie elektronicznej i interaktywnej (e-kultura) oraz informatyzacja Miejskiej Biblioteki Publicznej (świadczenie e-usług dla mieszkańców).
- Wspieranie inicjatyw społecznych w sferze kultury i sztuki.
- Utrwalanie historycznego i patriotycznego dziedzictwa miasta. Rozwój partnerskiej współpracy władz miasta z Muzeum Kresów i Ziemi Ostrowskiej.

Kolejny, nr 5 podejmuje zagadnienie rewitalizacji miasta - **Rewitalizacja Przestrzeni Miejskiej (Obszarów Problemowych) i Ład Przestrzenny**:

- Opracowanie Programu Rewitalizacji obszarów miasta, w których występują niepożądane zjawiska społeczne i ekonomiczne, a degradacji ulega stan i zagospodarowanie przestrzeni oraz jakość środowiska przyrodniczego.
- Nadanie obszarom zidentyfikowanym w Programie Rewitalizacji nowych funkcji, lub przywrócenie poprzednich, w wyniku sukcesywnej realizacji zaplanowanych i skoordynowanych działań interwencyjnych i naprawczych.
- Rewitalizacja terenu rynku miejskiego (dużego i małego) i Ogródka Jordanowskiego.

- Rewitalizacja obiektu „Stara Elektrownia” na potrzeby działalności statutowej Miejskiego Domu Kultury.
- Rewitalizacja istniejących terenów zieleni miejskiej, w tym Parku Miejskiego.
- Współpraca z lokalną społecznością i lokalnymi grupami działania (LGD) przy rewitalizacji.
- Opracowanie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Studium) miasta Ostrów Mazowiecka.
- Opracowanie Miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP).
- Regulowanie stanów prawnych nieruchomości komunalnych.
- Poprawa estetyki miasta, w tym zwłaszcza obszaru śródmiejskiego, terenu dworca PKS.

Również pojedyncze działania w ramach pozostałych programów strategicznych nawiązują do problemu opieki nad zabytkami. Są to w szczególności zadania ukierunkowane na rozwój i aktywizację społeczności lokalnej, w tym wspieranie organizacji pozarządowych oraz promocję walorów i zasobów miasta.

3. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na obszarze miasta Ostrów Mazowiecka

Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego (M.P.Z.P.) stanowi podstawę planowania przestrzennego w mieście Ostrów Mazowiecka. Ustanawia przepisy powszechnie obowiązujące, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych. Uchwałą nr XXXVII/159/2012 Rady Miasta Ostrów Mazowiecka z dnia 28 grudnia 2012 r. przyjęto Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta Ostrów Mazowiecka. Plan sporządzono dla obszaru miasta w granicach administracyjnych z wyłączeniem wojskowych terenów zamkniętych. W załączniku nr 3 do MPZP znajduje się lista obiektów i obszarów będących w gminnej ewidencji zabytków. W MPZP zawarte są zapisy m.in. z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

- zachowanie pełnej ekspozycji obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków, ewidencji zabytków, rejestrze pomników przyrody

- zasady realizacji ogrodzeń w strefach ochrony konserwatorskiej SOK1 i SOK2 - zakaz stosowania prefabrykatów betonowych
- nakaz zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz konieczność uzyskania zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wszelkie prace prowadzone przy nich
- obowiązek zachowania i rewaloryzacji zabytkowych założeń (SOK1 i SOK2), w których winny dominować działania o charakterze konserwatorskim i rewaloryzacyjnym zmierzające do utrwalenia historycznie ukształtowanych walorów miasta.

Obecnie trwają prace nad aktualizacją Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego.

4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych dla Miasta Ostrów Mazowiecka został opracowany w 2005 r. W najbliższym czasie planowana jest jego pełna aktualizacja.

3. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA OSTRÓW MAZOWIECKA

3.1. ZARYS HISTORII OBSZARU MIASTA¹

Osadnictwo przedlokacyjne na terenie Ostrowi Mazowieckiej ze względu na słabe rozpoznanie archeologiczne miasta potwierdzone zostało dopiero na okres końca neolitu (ok. 2500 r. p.n.e.), o czym świadczy siekiera krzemienna znaleziona przy ul. Różańskiej.

Początek wczesnośredniowiecznego osadnictwa należy z kolei łączyć z funkcjonowaniem nieistniejącego już cmentarza „Żale” położonego w północnej części miasta pomiędzy stacją kolejową a Szosą Zambrowską. Wśród badaczy brak zgody co do czasu jego powstania. Najczęściej wskazuje się na 1. poł. XI w., połowę XII w. lub okres wcześniejszy X-XI w. Z tego względu trudno też łączyć cmentarzysko z funkcjonowaniem osady o charakterze leśno-bartniczym, która zaczęła się formować na tym terenie prawdopodobnie w XIII w. Znaczenie osady rosło ze względu na rolę jaką spełniała - jednego z punktów etapowych na przecięciu szlaków handlowych oraz ze względu na akcję osadniczą na terenie północno-wschodniego Mazowsza, którą zainicjował książę Janusz I Starszy. Z tego czasu (ok. 1420 r.) pochodzi również pierwsza wzmianka o istnieniu dworu książęcego (na terenie dzisiejszego ogródka jordanowskiego). Istniał tutaj również kościół parafialny pw. św. Jadwigi Śląskiej usytuowany w północnej części dzisiejszej Ostrowi Mazowieckiej. Osada książęca intensywnie się rozwijała dzięki nadaniu jej funkcji sędowo-administracyjnej. Pod względem gospodarczym Ostrów mogła konkurować z małymi miasteczkami.

Pierwszym etapem lokacji miejskiej mogło być właśnie utworzenie sądu, na czele z wójtem Marcinem Mieszkiem, a następnie nadanie praw miejskich 20 marca 1434 r. przez księcia Bolesława IV. Młode miasto rozwijało się intensywnie, na co miał wpływ m.in.: brak w okolicy

---

¹ **Opracowano na podstawie:**

A. C. Dobroński, *Dzieje Ostrowi Mazowieckiej do 1914 roku*, Ostrów Mazowiecka 2007

Ostrów Mazowiecka, *Studium historyczno-urbanistyczne*, opracowane na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Warszawa 1985

Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Ostrów Mazowiecka, 2016 r.

innych posiadłości książęcych czy królewskich, korzystna lokalizacja, na szlaku pomiędzy Warszawą a Wielkim Księstwem Litewskim, położenie na przecięciu ważnych szlaków handlowych, czy umocnienie jako lokalnego punktu handlowego. Szczególnie ważny był przywilej księżnej Anny Mazowieckiej z 28 grudnia 1514 r. na organizację czterech jarmarków w roku oraz jednego w tygodniu. Ich liczba przewyższała inne ośrodki miejskie na Mazowszu, które mogły liczyć tylko na organizację 3 jarmarków.

Około 1439 r. Ostrowo została stolicą powiatu nurskiego, na co wskazują najstarsze zapiski w księgach ostrowskich. Niecałe 100 lat później Mazowsze włączono do Korony, a dawne dobra książęce stały się własnością królewską i oddane pod administrację starostów. W 1565 r. na ponad 200 lat gród ostrowski połączony został z grodem nurskim w osobie starosty. W samym mieście władzę sprawowała rada miejska z burmistrzem na czele.

Pod koniec lat 60. XVI w. liczba ludności wynosiła 3000 w 447 domach, co czyniło z miasta jeden z większych ośrodków na Mazowszu. Wśród ostrowskich mieszczan wyróżnić należy piwowarów produkujących piwo pszenne i jęczmienne. Tym zajęciem w 1565 r. trudniło się blisko 150 osób, które uwarzyło ok. 5600 beczek piwa. Ostrowscy rzemieślnicy w liczbie 200 osób obsługiwało nie tylko lokalny rynek i zapotrzebowanie, ale także okoliczną szlachtę oraz mieszkańców sąsiednich miast i miasteczek. Uwieńczeniem złotego okresu w historii Ostrowi była budowa dworu królewskiego przez Zygmunta Augusta, w którym zatrzymywał się monarcha w drodze na Litwę oraz jednocześnie siedziby starosty oraz powstanie w 1566 r. Bractwa Literackiego z inicjatywy księdza Andrzeja Patrycego Nideckiego. Była to organizacja religijna o charakterze dobroczynnym utrzymująca szkołę parafialną, kasę pożyczkową oraz założony w 1580 r. przytułek.

Stopniowy proces upadku miasta zapoczątkowany został jeszcze w końcu XVI w. Przyczyniła się do tego zaborcza postawa lokalnej szlachty wstrzymującej rozwój miejskiego handlu oraz zatargi mieszczaństwa ze starostami ingerującymi coraz częściej w sprawy miasta. Dwie zarazy z 1620 r. i 1653 r. oraz najazdy szwedzkie spowodowały znaczny spadek liczby ludności, upadek rzemiosła i handlu oraz w konsekwencji przekształcenie się Ostrowi w miasteczko rolnicze. Sytuacji nie poprawiło sprowadzenie Żydów, którzy nie przyczynili się do ożywienia miasta ani wzrostu jego dochodów. Ich liczba nie była duża - w końcu XVIII w. nie przekraczała 135 osób. Czynnikiem hamującym rozwój gospodarczy była w dalszym ciągu

zaborcza postawa starostów oraz powstanie nowych jurysdyk wyjętych spod miejskiej administracji. Kolejne przywileje królewskie, w tym z 1670 r. wydane przez Michała Korybuta Wiśniowieckiego potwierdzone następnie w 1677 r., 1706 r. i 1766 r., nie stanowiły impulsu do ożywienia gospodarczego miasta. Również „Ordynacja dla miasteczka J.K.M. Ostrowia” wydana w 1789 r., której celem było uporządkowanie życia miejskiego - zakresu władzy oraz rozwoju gospodarczego nie przyniosła spodziewanych rezultatów. Kolejne przemarsze obcych wojsk w przeciągu całego XVIII w. utwierdzały tylko miasto w regresie w jakim znajdowało się od dawna.

Kłęska Powstania Kościuszkowskiego, w czasie którego Ostrów była siedzibą Deputacji Komisyjnej Porządkowej Ziemi Nurskiej oraz miejscem stacjonowania szwadronu przedniej straży Wielkopolskiej Brygady Kawalerii Narodowej oraz III rozbiór Polski spowodował włączenie miasta w 1795 r. do Prus. Miasto straciło rangę miasta powiatowego na rzecz Ostrołęki, utrzymując w dalszym ciągu funkcję sądowniczą dla południowych terenów powiatu ostrołęckiego.

Od 1807 r. Ostrów przejściowo wchodziła w skład Księstwa Warszawskiego, a od 1815 r. znajdowała się w granicach obwodu ostrołęckiego w województwie płockim w ramach Królestwa Polskiego. Początek XIX w. nie zwiastował jeszcze ożywienia gospodarczego, które miało pojawić się później. W 1812 r. miasto było świadkiem przemarszu armii napoleońskiej, a także miejscem stacjonowania 12. pułku ułanów pod dowództwem płk. Gabriela Rymowskiego. Źródłem dochodów miasta w tym czasie były dwa wiatraki, opłaty z tytułu propinacji, z kar policyjnych z dzierżaw rocznych, z cegielni oraz z wynajmu różnych gruntów. Powoli, ale konsekwentnie Ostrów się bogaciła. Mieszkańcy powoli przekształcają się z rolników w mieszczan. Nadal większość z nich zajmowała się uprawą roli, ale też coraz liczniejszą grupę stanowili rzemieślnicy. Zdecydowana większość domów nadal w tym czasie była drewniana – na 206 budynków tylko 12 było murowanych, spora część parceli była pusta.

W latach 20. XIX w. wytyczono przez miasto trakt łączący Warszawę z Białymstokiem. Przyczyniło się to do wzrostu liczby ludności, ożywienia handlu oraz ruchu pasażerskiego. Zwiększyła się również liczba rzemieślników, wśród których dominowali szewcy i krawcy. W kolejnych dekadach postawiono pierwsze uliczne latarnie (1836 r.) opalane olejem oraz przystąpiono do brukowania ulic i Rynku, wybudowano mostki oraz wykopano studnie. W mieście

funkcjonował browar, apteka oraz 5 domów zajezdnych. W 1860 r. liczba ludności wynosiła 4119 mieszkańców w 282 domach drewnianych i 15 murowanych.

W 1867 r. dokonano nowego podziału administracyjnego, w wyniku którego utworzono powiat ostrowski. To w połączeniu z utworzeniem ważnego węzła komunikacyjnego w postaci wytyczenia nowych dróg do Ostrołęki i Małkinii oraz przeprowadzenia linii kolejowej, najpierw warszawsko-petersburskiej, a w latach 90. XIX w. Łapy-Ostrołęka-Małkinia, a także skoszarowania w pobliskim Komorowie znacznej liczby żołnierzy wojska rosyjskiego, zadecydowało o znacznym ożywieniu gospodarczym. W latach 80. XIX w. w północnej części miasta powstały liczne zakłady przemysłowe, wśród których wymienić można fabrykę tytoniu, browar, fabrykę wody kolońskiej, a także olejarnie, octownie, słodownie, cegielnie, czy wiatraki. Na przełomie XIX w. i XX w. powstał także zakład wyrobów metalowych, czy fabryka metalowych zatrzasków. Wybudowane zostały liczne gmachy publiczne takie jak szpital, budynek straży pożarnej, szkoła, gmach kasy skarbowej, budynek urzędu powiatowego, a także murowany kościół parafialny oraz cerkiew.

Mieszkańcy miasta i okolic aktywnie brali udział w Powstaniu Styczniowym walcząc w bitwach pod Stokiem, Nagoszewem, Kietlanką, czy Łączką. Ich udział upamiętniają zbiorowa mogiła powstańców 1863 r. przy ul. Warszawskiej oraz krzyż z tabliczką przy głównej alei cmentarnej.

W czasie I wojny światowej miasto nie zostało zniszczone. Po wycofaniu się Rosjan w 1915 r. do Ostrowi weszli Niemcy, którzy administrowali w nim do 1918 r.

Po odzyskaniu niepodległości miasto zostało włączone do województwa białostockiego, a następnie krótko przed wybuchem wojny do województwa warszawskiego, zmieniono też jego nazwę na Ostrów Mazowiecki (1926 r.). Okres międzywojenny to czas budowy nowych budynków użyteczności publicznej oraz rozwój przemysłu - cegielni, cementowni, młynów, a także porządkowania miasta - wybudowano nowe studnie artezyjskie, oczyszczono staw miejski, utworzono targowisko, czy wybrukowano ulice. W połowie lat 20. XX w. opracowano plan regulacji i rozbudowy miasta. Powołano Społeczny Komitet Przebudowy Miasta, który doprowadził do budowy dwa lata później nowego, murowanego Ratusza, Banku Ludowego (1926 r.), Gimnazjum Koedukacyjnego (1923-1928) oraz elektrowni. Nastąpił także wzrost liczby ludności (16,2 tys. mieszkańców w 1927 r.). Przeważali katolicy 56%, Żydzi stanowili 43%.

8 września 1939 r. do miasta wkroczyły wojska niemieckie, wkrótce też rozpoczęły się pierwsze represje i egzekucje m.in. 500 ostrowskich Żydów. W mieście zawiązuje się ruch oporu - Organizacja Wojskowa „Wilki”. Swoją siedzibę ma tutaj także obwód Armii Krajowej „Opocznik”, który przeprowadził udany zamach na Reinhardta Ekerta - ostrowskiego starostę. W czasie II wojny światowej zniszczono ok. 60% miasta wliczając to liczne budynki miejskie oraz prywatne. Ostrów Mazowiecka pełniła w tym czasie funkcję peryferyjnego miasta na wschodnich krańcach Generalnej Guberni. W pobliżu przebiegała linia demarkacyjna pomiędzy ZSRR a III Rzeszą. Okupacja niemiecka zakończyła się 28 sierpnia 1944 r.

W 1959 r. zatwierdzono miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta, który pozwolił na odbudowę zniszczonej tkanki miejskiej. W latach 60. XX w. założono wodociągi miejskie, a także oczyszczalnię ścieków. Do 1974 r. powstały w centrum, na miejsce starszej zabudowy, nowe osiedla mieszkalne, oraz w północno-wschodniej części, osiedla domów jednorodzinnych. Odbudowano zniszczone budynki użyteczności publicznej, powstały również nowe szkoły, placówki medyczne oraz m.in. zakłady przemysłowe Zurad oraz Bumar. W wyniku zmian administracyjnych Ostrów Mazowiecka w latach 1975-1999 r. przestała być siedzibą powiatu. Duży wpływ miała budowa w 2003 r. obwodnicy miasta będącej częścią trasy ekspresowej S8.

3.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY

Miasto Ostrów Mazowiecka zachowała elementy dawnego układu przestrzennego wsi kościelnej w północnej części - wokół kościoła z dawnym cmentarzem parafialnym usytuowanym po stronie południowej układu w formie wrzeciona. Ta część miasta posiada jeszcze dawny, wiejski charakter z dużą ilością terenów zielonych oraz luźną zabudową jednorodziną. W południowej części Ostrowi Mazowieckiej zabudowa ma już miejski charakter, która zaczęła się rozwijać wokół kwadratowego rynku z placem targowym po jego wschodniej stronie. Pośrodku rynku w latach 20. XX w. wzniesiono neobarokowy ratusz. W północnej części powstał na pocz. XX w. zespół przemysłowy, którego pozostałością jest wpisany do rejestru zabytków budynek dawnych jatek, ob. Miejski Dom Kultury. Zabudowa w środkowej części ma niejednorodny

charakter będący wynikiem dużych zniszczeń w czasie II wojny światowej. Puste place zostały zabudowane po jej zakończeniu budynkami wielorodzinnymi. Sąsiadują one z pozostałością drewnianej zabudowy z przełomu XIX i XX w. oraz murowanymi domami z okresu międzywojennego. Najcenniejszymi elementami krajobrazu kulturowego są wpisane do rejestru zabytków obiekty pochodzące w większości z lat 20. XX w. - budynki użyteczności publicznej takie jak ratusz, bank ludowy, szkoła oraz budynki mieszkalne.

W północnej części miasta przy ul. Lubiejewskiej zlokalizowany jest rzymsko-katolicki cmentarz parafialny z kaplicą wybudowaną ok. 1830 roku, dla zmarłej Zofii z Przyjemskich Franciszkowej Barzykowskiej, Burgrabiny Łomżyńskiej. Ponadto znajdują się w Ostrowi trzy nieczynne cmentarze - dawny parafialny usytuowany wokół kościoła oraz dwa cmentarze żydowskie w południowej części miasta. Stary kirkut został założony prawdopodobnie w końcu XVII w. u zbiegu dzisiejszych ulic Targowej i Broniewskiego, na terenie dzisiejszego targowiska oraz nowy kirkut z pocz. XX w. przy ul. Wołodyjowskiego - zdewastowany w czasie II wojny światowej, obecnie porośnięty lasem sosnowym. Na terenie miasta zlokalizowany jest również park miejski ze stawem założony w latach 70. XIX w., usytuowany w pobliżu miejsca, gdzie istniał dawny dwór.

Podstawą układu drogowego miasta są historycznie dwie, krzyżujące się drogi - główny trakt łączący Warszawę z Białymstokiem, dzisiejsza ul. 3 Maja oraz droga z Ostrołęki do Małkini (ul. Stanisława Dubois). W zachodniej części miasta zlokalizowana jest droga ekspresowa S8 pełniącą również funkcję obwodnicy miejskiej. Wschodnia i północna granica miasta oparta jest natomiast na dawnej nadnarwiańskiej linii kolejowej otwartej w 1893 r. W granicach miasta zlokalizowany był również przystanek kolejowy, obecnie nieczynny.

3.3. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Zgodnie z treścią art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek archeologiczny jest to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym

wytworem. Zgodnie z art. 6 ust. 3 ww. ustawy o ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania: zabytki archeologiczne będące, w szczególności: a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, b) cmentarzyskami, c) kurhanami, d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje on istniejący zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną terenu oraz uwzględnianie informacji zawartych w zbiorach archiwalnych, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są wszelkie informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych relikdach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe zebrane dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP może być źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i zabytkach archeologicznych.

Obecnie Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na miasto Ostrów Mazowiecką obowiązek sporządzenia ewidencji zabytków archeologicznych znajdujących się na terenie gminy. Na ich podstawie założono ewidencję zabytków archeologicznych dla miasta Ostrów Mazowiecka, którą należy na bieżąco uzupełniać o nowe dane nt. wszystkich sukcesywnie odkrywanych relikdach przeszłości, niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP.

Na terenie miasta znajdują się dwa stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków – cmentarzysko ciałopalne kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich odkryte przypadkowo w 1975 r. oraz ślad osadnictwa datowany na neolit/ wczesną epokę brązu odkryty w kwietniu 1985 r. Ponadto do gminnej ewidencji zabytków archeologicznych zostały włączone także nawarstwienia kulturowe miasta od XIII w., obszar cmentarza żydowskiego tzw. stary kirkut z końca XVII w. oraz teren dworu książęcego z 1. połowy XV w.

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej i rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) wszystkie zabytki archeologiczne - bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Stanowiska archeologiczne niewpisane do rejestru zabytków, ujawnione głównie podczas badań AZP, stanowią podstawową i najliczniejszą grupę archeologicznego dziedzictwa kulturowego. Zasięg stanowisk archeologicznych wyznaczony jest na mapach na podstawie badań powierzchniowych, nie zawsze jednak dokładnie musi odpowiadać zasięgowi występowania reliktyw archeologicznych. Dlatego, należy go traktować orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne występują także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego- obowiązek (z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1 cyt. ustawy), pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Istotnymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych są inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego, budowa dróg). Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali. Podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych, prace ziemne prowadzone w strefie ochrony stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Powyższy wymóg jest szczególnie ważny podczas takich inwestycji, jak budowa dróg, obiektów kubaturowych, gdyż inwestycje te z uwagi na szerokopłaszczyznowy charakter prac ziemnych, w bezpowrotny sposób niszczą substancję zabytkową i obiekty archeologiczne.

Przebudowa układów urbanistycznych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym, wszystkie prace ziemne wymagają

jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie. Pozwalają skorygować, uszczegółwić i potwierdzić dane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest również rozwój turystyki, zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te, dzisiaj atrakcyjne pod względem rekreacyjnym, w przeszłości często były miejscem zakładania osad ludzkich. Dostęp do wody stanowił podstawę egzystencji i umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Rozwój przemysłu, turystyki, budownictwa mieszkaniowego, może stanowić istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych, dlatego ważne jest wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Na terenie Miasta Ostrów Mazowiecka największymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych, są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia szerokopłaszczyznowych prac ziemno-budowlanych.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Mazowieckiego Konserwatora Zabytków.

3.4. ZABYTKI RUCHOME

Zgodnie z art. 3 pkt. 3 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych będących dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki, bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest m.in. do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Z terenu miasta Ostrów Mazowiecka objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków ruchomych zostały 4 zespoły. Są to:

1. wyposażenie kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP (wpisane decyzją z dnia 22.10.1985 r.) – na które składa się 51 obiektów wpisanych do rejestru zabytków
2. wyposażenie kaplicy cmentarnej pw. św. Zofii (wpisane decyzją z dnia 22.10.1985 r.) – na które składa się 7 obiektów wpisanych do rejestru zabytków
3. macewy i fragmenty macew pochodzące z cmentarza żydowskiego, położonego pomiędzy ulicami Targową, Władysława Broniewskiego i Karola Fryczego (wpisane decyzją z dnia 23.02.2021 r.) – 73 obiekty wpisane do rejestru zabytków
4. pomnik Żołnierzy i Partyzantów z 1959 r., projektu Karola Tchorka, znajdujący się na działce nr ewidencyjny 3070/3, przy ul. 3 Maja (wpisany decyzją z dnia 13.04.2021 r.).

Zabytki będące w rejestrze posiadają głównie metrykę XIX i XX wieczną. Natomiast w zespole znajdują się także przykłady sztuki z okresu późnogotyckiego oraz okresu baroku.

Ponadto na terenie miasta Ostrow Mazowiecka znajdują się także zabytki ruchome, nie objęte wpisem do rejestru zabytków, są to np.: pomniki nagrobne na cmentarzu parafialnym, głównie z piaskowca z przełomu XIX i XX w., ale także ze starszą metryką. Sporo jest także krzyży żeliwnych. Wyróżnić można dużą żeliwną płytę z 1834 r. Barbary Jocz, nagrobek księdza Olszewskiego z 1859 r., klasycystyczny nagrobek z piaskowca małżeństwa Podbielskich z 1836 r. Wartościowe pod względem artystycznym są także nagrobki w formie figur na cokołach, pochodzące z 2. połowy XIX w. i z XX w.

3.5. ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH

W Ostrowi Mazowieckiej funkcjonuje Muzeum Dom Rodziny Pileckich usytuowany przy ul. Warszawskiej 4 w domu należącym do Marii z Ostrowskich Pileckiej - rodowitej ostrowianki, żony rotmistrza Witolda Pileckiego. 14 sierpnia 2019 r. Muzeum został nadany statut. Według niego do zakresu działania Muzeum należy:

- przedstawienie postaci i dokonań rotmistrza Witolda Pileckiego na tle historycznym, zachowanie i opieka nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem związanym z jego życiem i działalnością oraz upowszechnianie reprezentowanych przez niego wartości i tradycji idei niepodległościowej Rzeczypospolitej;
- inspirowanie inicjatyw kulturalnych i obywatelskich, rozwijanie świadomości narodowej i historycznej;
- dokumentowanie i upowszechnianie dziejów Ziemi Ostrowskiej i Północno-Wschodniego Mazowsza, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków nieruchomych Ostrowi Mazowieckiej.

2. listopada 2022 roku została otwarta wystawa stała *Witold i Maria Pileccy na tle historii miasta*. Wystawa zaaranżowana została na trzech poziomach. Na parterze i poddaszu autorzy

przedstawili historię Marii, także w okresie po śmierci jej męża. Pokazali również jej najbliższą rodzinę i miasto.

Postać rotmistrza na różnych etapach jego życia została zaprezentowana w ośmiu salach podziemnej części. Na szczególną uwagę zasługuje część opowieści o tragicznej śmierci Pileckiego.

Ponadto w skład zbiorów wchodzi obiekty związane z dziejami Ziemi Ostrowskiej i Północno-Wschodniego Mazowsza takie jak materiały fotograficzne, audiowizualne i rękopiśmienne. W październiku 2021 r., do zbiorów Muzeum został przekazany oryginalny pasiak obozowy należący do Kazimierza Matuszewicza (1903-1985), mieszkańca Ostrowi Mazowieckiej, więźnia KL Auschwitz, Gross-Rosen, Sachsenhausen i Oranienburga. Obiekt eksponowany wcześniej w Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Kopernika, przekazały córki Kazimierza Matuszewicza - Zofia Krzyżanowska i Maria Dorawska. W czerwcu 2022 r. do Muzeum trafiły pamiątki po płk. Karolu Piłacie. Instytucja przechowuje w swoich zbiorach również kilka judaików: oryginalne etykiety piwne z browaru braci Tejtel, fotografie wykonane w studio fotograficznym Josel Rudy mieszczącym się przy ul. Głównej 15 (Warszawskiej 15), lokalną prasę żydowską oraz kartkę pocztową napisaną w języku jidysz przez mieszkańca Ostrowi.

Jednym z głównych wydarzeń organizowanych przez Muzeum będzie coroczne „Święto Rotmistrza Pileckiego w Ostrowi Mazowieckiej”, w ramach którego zorganizowane zostaną następujące wydarzenia: Msza Święta w intencji rodzin Pileckich i Ostrowskich, Parada Rotmistrza oraz Piknik Historyczny.

Przy ul. Lubiejewskiej 158 zlokalizowane jest również prywatne Muzeum Kresów i Ziemi Ostrowskiej założone 14 grudnia 2013 r. z inicjatywy Marzeny i Zbigniewa Banaszek. Ekspozycja rozmieszczona jest w czterech salach, w których znajdują się pamiątki z Kresów Wschodnich, militaria, liczne pamiątki związane ze Szkołą Podchorążych Piechoty z Komorowa, a także dokumenty jednostek wojskowych stacjonujących w Ostrowi Mazowieckiej od XIX w. do czasów współczesnych.

3.6. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Pierwszym międzynarodowym traktatem poświęconym ochronie dziedzictwa niematerialnego jest Konwencja UNESCO z 17 października 2003 r. Jej główne cele są następujące:

- ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek,
- wzrost, na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane,
- zapewnienie międzynarodowej współpracy i pomocy.

Konwencja UNESCO kładzie nacisk na ochronę tradycji i przekazów ustnych, w tym szczególnie języka, sztuk widowiskowych, zwyczajów, rytuałów i obrzędów tradycyjnych, wiedzy i praktyk dotyczących przyrody i wszechświata, a także umiejętności związanych z rzemiosłem tradycyjnym.

Na terenie miasta funkcjonują następujące instytucje, organizacje i stowarzyszenia zajmujące się promowaniem kultury i dziedzictwa kulturowego:

Miejski Dom Kultury - prowadzi zajęcia dla dzieci i dorosłych w wielu sekcjach m.in. teatralnej, plastycznej, tanecznej i muzycznej. W jego ramach działa m.in. Zespół Pieśni i Tańca „BezWianka” oraz Uniwersytet Trzeciego Wieku. Zajęcia prowadzone są w czterech lokalizacjach tj. siedzibie głównej przy ul. 3 Maja 50, Centrum Dialogu Społecznego przy ul. Partyzantów 7a, galerii Jatki przy ul. Pocztowej 12 (dawniej 20) oraz Starej Elektrowni przy ul. 11 Listopada 7. Galeria Jatki to dawny budynek targu mięsnego wybudowany w stylu neogotyckim na pozostałościach fundamentów po budynku Kasy Miejskiej, w latach 1902-1903. W 2018 r. do użytku oddano zrewitalizowany budynek, w którym prowadzone są zajęcia sekcji MDK oraz wykłady, spotkania, koncerty, a także mieszczący pierwszą w mieście galerię sztuki. Budynek elektrowni został wzniesiony w 1929 r. Zniszczony w czasie II wojny światowej, budynek

wykorzystywany był do końca lat 80. XX w. jedynie jako rozdzielnia prądu. Dzięki rewitalizacji przeprowadzonej w ramach projektu „Kultura Pod Napięciem” przeprowadzono kompleksowy remont obiektu na cele kulturalne jednocześnie zagospodarowując teren przed elektrownią. Równolegle, w ramach tego samego projektu, zaadaptowany został rodzinny dom Marii z Ostrowskich Pileckiej na Muzeum Dom Rodziny Pileckich.

W ramach Miejskiego Domu Kultury działa również kino „Ostrovia”.

Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Dąbrowskiej została założona w 1928 r. i jest jedną z najstarszych bibliotek w Polsce. Mieści się w zabytkowym budynku położonym przy ul. 11 Listopada 8, zrewitalizowanym w 2021 r. W odrestaurowanym budynku znajdują się: Wypożyczalnia dla Młodzieży i Dorosłych, Czytelnia, Multimedia, Regionalia, Sala tradycji, Sala konferencyjna oraz gabinet Dyrektora i Dział Gromadzenia i Opracowania Zbiorów. Oddział dla Dzieci od 2019 r. ma swoją siedzibę w budynku Starej Elektrowni.

Scena „Kotłownia” to niezależna inicjatywa kulturalna, której pomysłodawcą jest Rafał Swaczyna, absolwent warszawskiej Szkoły Aktorskiej Jana i Haliny Machulskich. Instytucja mieści się w udostępnionych w 2003 r. pomieszczeniach piwnicznych szkolnej bursy. Głównym celem działalności jest nawiązanie kontaktu pomiędzy teatrem a najmłodszymi widzami i młodzieżą. W ramach działalności Sceny „Kotłownia” funkcjonuje również Ostrowskie Towarzystwo Inicjatyw Kulturalno-Oświatowych „Otiko”, Społeczna Szkoła Muzyczna, Studio Tańca Saltare oraz Galeria Pasaż Sztuki.

Muzeum Dom Rodziny Pileckich

Muzeum Kresów i Ziemi Ostrowskiej

Ostrowskie Stowarzyszenie „Ludzie z Pasją”

Towarzystwo Miłośników Ziemi Ostrowskiej

Do najważniejszych imprez i wydarzeń o charakterze kulturalnym, odbywających się na terenie miasta Ostrów Mazowiecka zaliczyć należy m.in.:

- Święto Rotmistrza Pileckiego
- Dni Ostrowi Mazowieckiej
- Jarmark Wielkanocny

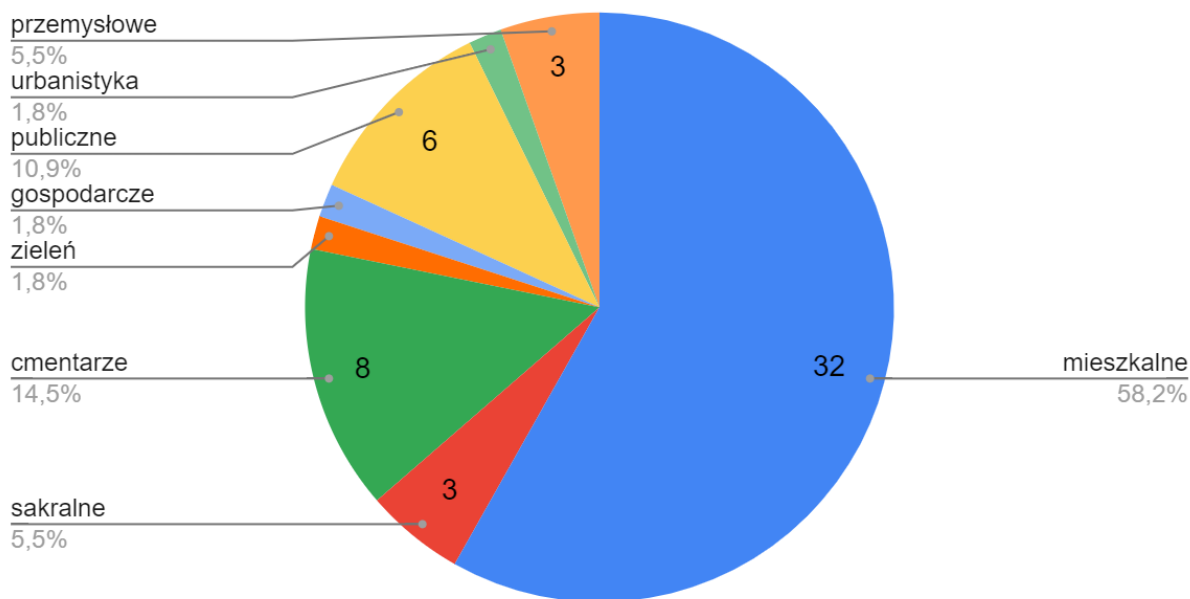

- Ostrowiada literacka - festiwal literacki
- Ostrowski piknik z książką
- Festiwal gier i zabaw

3.7. ZABYTKI O NAJWYŻSZYM ZNACZENIU DLA GMINY

Na terenie gminy znajdują się obiekty, które należałoby uznać za wyjątkowo wyróżniające się na tle wszystkich zabytków, zarówno wpisanych do rejestru, jak i gminnej ewidencji zabytków. Stanowią one elementy rozpoznawalne przez społeczeństwo nie tylko w skali lokalnej. Do gminnej ewidencji zabytków nieruchomych, wpisano 56 obiektów. Są to w większości budynki mieszkalne pochodzące z początku XX w. oraz z okresu międzywojennego - 32 obiekty (58,2%). Znacznie mniejszą grupę pod względem liczby obiektów stanowią cmentarze reprezentowane przez cmentarz parafialny rzymsko-katolicki oraz znajdujące się na nim dwie kaplice, cmentarz przykościelny pochodzący przypuszczalnie z XVI w., dwie zbiorowe mogiły z okresu Powstania Styczniowego oraz II wojny światowej oraz dwa żydowskie kirkuty - stary u zbiegu ulic targowej i Broniewskiego o powierzchni 1,94 ha założony w końcu XVII w. oraz nowy przy ul. Wołodyjowskiego założony na pocz. XX w. o powierzchni ponad 2 ha. W miejscu pierwszego z nich funkcjonuje obecnie targowisko miejskie, na drugim, zniszczonym w czasie II wojny światowej, zachowało się ok. 20 macew. Na kolejnych miejscach pod względem liczby obiektów znajdują się obiekty użyteczności publicznej takie jak budynek Banku, Ratusz, czy szkoła wzniesione w okresie międzywojennym - 6 obiektów (10,9%), obiekty sakralne - 3 (5,5%), przemysłowe - 3 (5,5%), urbanistyka - 1 (1,8%), gospodarcze 1 (1,8%) oraz zieleni - park miejski - 1 (1,8%).

Zabytki nieruchome w gminnej ewidencji zabytków wg kategorii NID

14 obiektów zostało objętych prawną formą ochrony poprzez wpis do rejestru zabytków. Wśród nich znajdują się kościół parafialny wraz z cmentarzem i kaplicą, budynki użyteczności publicznej wzniesione w latach 20. XX w., park miejski, dawna hala targowa oraz budynki mieszkalny z pocz. XX w. oraz z lat 20. XX w.

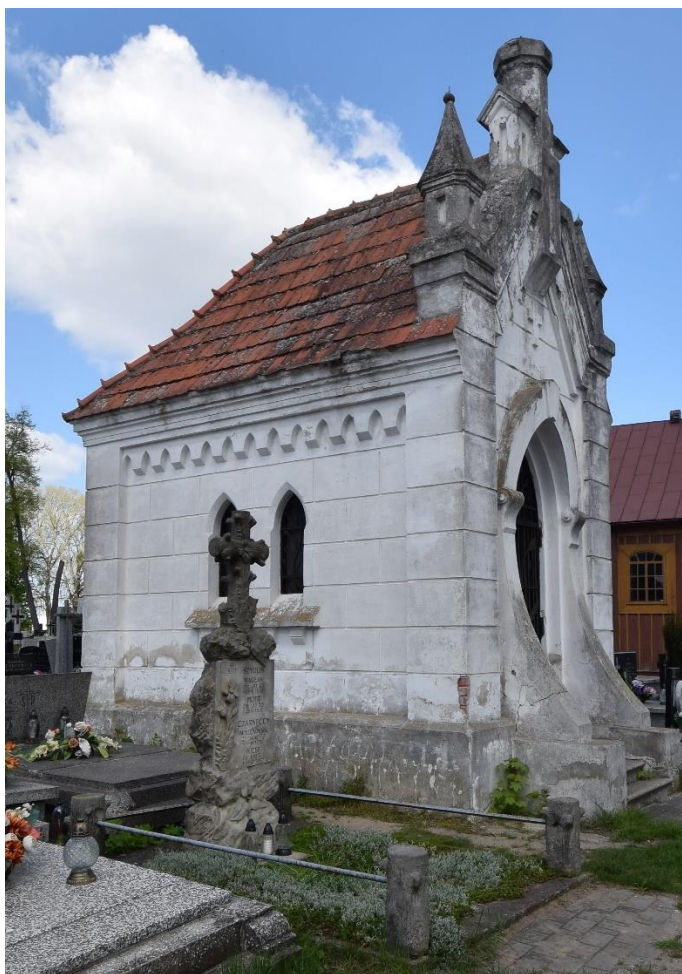
Kościół pw. Wniebowzięcia NMP

Neogotycki kościół wybudowany w latach 1885-94 wg projektu Feliksa Nowickiego. Usytuowany w północno-wschodniej części miasta. Wzniesiony na rzucie prostokąta z 3-bocznie zamkniętym prezbiterium i dwoma, również 3-bocznie zamkniętymi aneksami mieszczącymi kaplicę i zakrystię, przylegającymi do prezbiterium. Murowany z cegły kościół jest 3-nawowy z 2-wieżową fasadą od zachodu i bocznymi kruchtami. Elewacja frontowa jest 2-kondygnacyjna, zwieńczona trójkątnym szczytem z kruchtą mieszczącą główne wejście w osi środkowej. Elewacje północna i południowa są 8-osiove, oszkarpowane, z oknami zamkniętymi łukami ostrymi zwieńczone gzymsem z fryzem arkadkowym. Prezbiterium z dwiema szkarpami i z dwoma ostrołukowymi oknami zwieńczone gzymsem. Nawa główna przykryta dachem 2-spadowym, prezbiterium wielospadowym. Wewnątrz sklepienia krzyżowe i kolebkowo-krzyżowe, w kaplicy i kruchtach gwiazdziste. Nawa główna oddzielona od naw bocznych filarami, pomiędzy którymi

ostrołukowe arkady. Wyposażenie wnętrza neogotyckie - ołtarz główny oraz boczne, ambona i konfesjonały. Obiekt jest zachowany i utrzymany w dobrym stanie.

Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki

Kaplica grobowa rodziny Nowców

Cmentarz parafialny przy ob. ul. Lubiejewskiej został założony w 2. poł. XVIII w. Jest jednym z najlepiej zachowanych cmentarzy na terenie województwa mazowieckiego, z zachowanym czytelnym układem przestrzennym. Najstarsza część cmentarza znajduje w jego wschodniej części od strony bramy. Najstarsze zachowane nagrobki pochodzą z 1. poł. XIX w. m.in. klasycystyczny nagrobek Kajetana Barzykowskiego zmarłego w 1831 r. wykonany z piaskowca i czarnego marmuru ozdobiony herbami, panopliami, zwieńczony urną i wężem. Nagrobek znajduje się w kaplicy rodziny Barzykowskich. Innym zachowanym nagrobkiem z lat 30. XIX w. jest nagrobek

w kształcie sarkofagu wystawiony dla Scholastyki i Pawła Podbielskich. Na cmentarzu znajdują się zbiorowe mogiły m.in. 260 żołnierzy Kadry 5. Pułku Legionów Polskich zmarłych w 1918-1920, żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 r. Cmentarz jest zachowany i utrzymany w dość dobrym stanie.

Kaplica grobowa obecnie cmentarna

W środkowej części cmentarza znajduje się drewniana kaplica pw. św. Zofii wybudowana w około 1830 r. jako kaplica grobowa Zofii z Przyjemskich Barzykowskiej. Budowla wzniesiona jest z belek sosnowych na planie prostokąta zamknięta 3-bocznie, kryta dachem 2-spadowym, w części zachodniej dachem 3-połaciowym z prostokątną wieżyczką z hełmem i krzyżem. Elewacja wschodnia jest jednoosiowa zwieńczona trójkątnym szczytem, elewacje boczne są 2-osiowe z prostokątnymi otworami okiennymi. Wewnątrz znajduje się epitafium poświęcone Zofii

z Przyjemskich Barzykowskiej (1755-1829) oraz, na bocznej ścianie, Kajetana Barzykowskiego (1786-1831). Na południowej ścianie kaplicy usytuowana jest tablica poświęcona Antoniemu Liberadzkiemu (1804-1839).

Obiekt jest zachowany i utrzymany w dobrym stanie.

Park miejski

Park o pow. blisko 3 ha o charakterze krajobrazowym założony w latach 1874-1875 w południowej części miasta u zbiegu obecnych ulic 3 Maja i Parkowej. Przekształcany w latach 1890-1905 oraz w latach 60. i 70. XX w. Przystąpiono wówczas do uporządkowania parku poprzez oczyszczenie centralnie usytuowanego stawu o powierzchni 0,49 ha, wyłożenie jego brzegu płytami betonowymi oraz utwardzenie alejek żwirem. Pojawiły się także nowe nasadzenia oraz murek oporowy wzdłuż ulicy. W południowo-zachodniej części założono kort tenisowy. Układ przestrzenny parku jest słabo czytelny. Najbardziej przekształcona jest zachodnia część parku. Starodrzew pochodzi z 2. poł. XIX w.

Park jest zachowany i utrzymany w dobrym stanie.

Ratusz

Neobarokowy ratusz w Ostrowi Mazowieckiej przy ul. 3 Maja 66 wybudowany w 1927 r. wg projektu Stefana Zwolanowskiego. Budynek został zniszczony w czasie II wojny światowej, a następnie odbudowany w latach 1945-1947. Budynek usytuowany jest pośrodku rynku (Plac księżnej Anny Mazowieckiej) z elewacją frontową zwróconą w kierunku południowo-wschodnim. Budynek murowany z cegły z kamiennymi elementami, wzniesiony na planie kwadratu z czterema symetrycznymi alkierzami w narożnikach. Ratusz posiada jedno piętro i użytkowe poddasze, zwieńczone jest wieżą zegarową, przekryte jest dachem mansardowym, alkierze dachami namiotowymi, a wieża hełmem cebulastym. Elewacja frontowa rozcłonkowana 10-cioma podwójnymi lizenami z głównym wejściem poprzedzonym schodkami i portalem z półkolistą arkadą. Elewacja zwieńczona gzymsem profilowanym, ponad nim balustradka z kartuszem i herbem miasta. Pozostałe elewacje opracowane analogicznie. Wieża zegarowa jest 2-kondygnacyjna z gzymsem międzykondygnacyjnym. Wewnątrz kwadratowy hall z czterema słupami i półkolistymi arkadami. Obiekt jest zachowany i utrzymany w dobrym stanie.

Jatki (hala targowa) przy ul. Pocztovej 12 (dawniej 20), ob. MDK

Budynek jatek miejskich został wzniesiony z cegły w latach 1902-1903. Po zakończeniu II wojny światowej użytkowany był jako hala targowa, a następnie w latach 80. XX w. był własnością Powszechnej Spółdzielni Spożywców. Ze względu na zły stan techniczny w 2003 r. został wyłączony z użytkowania. W 2018 r. został poddany kompleksowej rewitalizacji z adaptacją na siedzibę sekcji Miejskiego Domu Kultury. Wolnostojący budynek usytuowany po północnej stronie ulicy stoi szczytem do niej. Wzniesiony jest na rzucie prostokąta. Elewacje szczytowe - południowa jest 3-osiowa, północna jednoosiowa, boczne 8-osiowe. Elewacje zwieńczone są gzymsami z czworobocznymi słupkami, sterczynami oraz fryzami. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte są łukami odcinkowymi.

Obiekt po pracach remontowo-konserwatorskich jest zachowany i utrzymany w dobrym stanie.

Dom przy ul. Stanisława Duboisa 26

Eklektyczny z cechami neogotyckimi budynek mieszkalny z 1903 r. przy ul. Dubois 26 wzniesiony dla rodziny Grąbczewskich. W 1948 r. częściowo użytkowany jako internat. Od 1954 r. w posiadaniu Juliana Rytła. Budynek jest wolnostojący, murowany z cegły, nieotynkowany usytuowany w południowo-zachodniej pierzei, ustawiony kalenicowo. Wzniesiony na rzucie litery L, 2-traktowy z prostokątną przybudówką od tyłu i gankiem. Budynek parterowy z mieszkalnym poddaszem, kryty dachem 2-spadowym. Elewacja frontowa jest 6-osiowa z dwoma ryzalitami z wejściem w narożniku, rozcłonkowana lizenami z dekoracją geometryczną, z gzymsem koronującym. Elewacja północno-zachodnia jest 5-osiowa ze szczytem w północnej partii dachu. Elewacja południowo-wschodnia 3-osiowa opracowana analogicznie do północno-zachodniej. Elewacja południowo-wschodnia szczytowa jest 2-osiowa, flankowana 2 pilastrami. Obiekt zachowany w dość dobrym stanie.

Szkoła przy ul. Tadeusza Kościuszki 36

Obecne Liceum Ogólnokształcące zostało zbudowane w 1926 r. w stylu neobarokowym z funduszy Sejmiku Powiatowego. W czasie II wojny światowej budynek został częściowo zniszczony, a następnie odbudowany w latach 1946-1947 oraz po 1950 r. Budynek murowany z cegły, otynkowany wzniesiony na rzucie litery L z prostokątnym korpusem i dwoma prostokątnymi ryzalitami narożnymi i prostokątnym łącznikiem ze środkowym ryzalitem. Budynek jest 2-piętrowy poprzedzony piętrowym gankiem z podjazdem, kryty dachami 4-spadowymi z wystawkami. Elewacja frontowa jest 19-osiowa z pseudoryzalitem pośrodku i dwoma narożnymi ryzalitami. Otwory okienne są prostokątne. Wejście główne zwieńczone jest trójkątnym naczółkiem, boczne znajdują się w ryzalitech podkreślone gzymsikiem na konsolkach. Elewacja tylna opracowana jest podobnie do frontowej, pozostałe elewacje 7-osiowe. Elewacja łącznika 4-osiowa. Elewacja sali gimnastycznej 8-osiowa. Wewnątrz nie zachował się wystrój. Obiekt zachowany w dobrym stanie.

Poczta, ob. przychodnia przy ul. Tadeusza Kościuszki 10

Budynek został wzniesiony ok. 1900-1910 r. Po zakończeniu II wojny światowej siedziba poczty oraz stacji pogotowia ratunkowego. Budynek wolnostojący, ustawiony szczytowo, murowany z cegły, częściowo otynkowany. Wzniesiony na rzucie zbliżonym do kwadratu z prostokątnym ryzalitem w elewacji frontowej mieszczącym klatkę schodową i kwadratowym gankiem. Budynek parterowy z użytkowym poddaszem, częściowo piętrowy (ryzalit), kryty dachem 2-spadowym i wielopołaciowym. Elewacja frontowa 3-osiowa z bocznym ryzalitem. Do elewacji tylnej przylega parterowa przybudówka. Elewacje dekorowane ceglanyimi pasami imitującymi konstrukcję ryglową oraz w postaci boniowania. Ryzalit zwieńczony szczytem z okulusem ze schodkowym obramieniem. Na piętrze balkon. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem odcinkowym. Brak historycznego wyposażenie wnętrza.

Obiekt zachowany w dobrym stanie.

Bank przy ul. 3-go Maja 32

Budynek banku zlokalizowany przy skrzyżowaniu ul. 3-go Maja i ul. gen. Stefana Grotaroweckiego, zbudowany został w 1926 roku, wg proj. Stefana Zwolanowskiego. Przed wojną był siedzibą Komunalnej Kasy Oszczędności, natomiast po 1945 r. Narodowego Banku Polskiego. Wzniesiony na planie litery L, który wraz z oficyną od strony północno-zachodniej – przebudowaną w ostatnich latach – tworzy kształt podkowy. Murowany, otynkowany, dwukondygnacyjny, podpiwniczony. Obecnie elewacja frontowa od zachodu jest pięcioosiowa, z wejściem na osi środkowej, zaakcentowanej nieznacznie wysuniętym ryzalitem. Otwory okienne prostokątne, zamknięte od góry łukami – odcinkowym w dolnej kondygnacji, łukiem pełnym w górnej (stolarka okien współczesna, wymieniona na wzór historycznej). Rozdzielają je rytmicznie rozmieszczone półkolumny o jońskich kapitelach, natomiast na parterze ryzalit przedzielony jest gzymsem kordonowym, który dźwigają analogiczne, mniejsze półkolumny, natomiast powyżej zastosowano stylistycznie odpowiadającą formę pilastrów. W zwieńczeniu elewacji belkowanie, z zaakcentowanym licznie profilowanym gzymsem. Dach pseudo mansardowy, kryty dachówką (zmieniona kolorystyka), natomiast na oficynie dwu- i jednospadowy, kryty blachą. Elewacja północna czteroosiowa, opracowana analogicznie jak wschodnia. Obiekt zachowany w dobrym stanie.

Tzw. „Dom Popa” przy ul. 3-go Maja 57

Budynek mieszkalny z ok. 1900 r. wzniesiony dla popa, użytkowany po 1945 r. przez Urząd Miasta i NBP. Usytuowany u zbiegu ulic 3 Maja i Partyzantów. Budynek murowany z cegły, otynkowany na rzucie litery L, 2-traktowy, parterowy z mieszkalnym poddaszem kryty dachem 2-spadowym. Elewacje frontowe 5-osiowe z 3-osiowymi szczytami zakończonymi trójliściami. Oryginalne wyposażenie wnętrza niezachowane.

Obiekt zachowany w dość dobrym stanie.

Willa, ob. przychodnia przy ul. 3-go Maja 67

Budynek wzniesiony ok. 1913 roku przy skrzyżowaniu ul. 3-go Maja z ul. Parkową, sąsiadując od zachodu z Parkiem Jordanowskim. Projektantem willi był Jan Dobrzecki. Do 1971 roku stanowiła własność prywatną, później przez rok użytkownikiem była Poczta, a następnie przejęty na budynek, w którym prowadzono działalność związaną z opieką zdrowotną. Wolnostojący na wydzielonej działce, zbudowany na rzucie zbliżonym do prostokąta, w technice murowanej z cegły, otynkowany. Budynek częściowo parterowy, miejscami z drugą kondygnacją, w części podpiwniczony. Elewacja frontowa, 7-osiowa z wejściem na osi drugiej, od strony płn.-zach. z piętrowymi ryzalitem oraz formą narożnej wieżyczki od strony północnej. Wydzielony pas cokołu, otwory okienne oraz drzwiowe obwiedzione tynkową opaską i zwieńczone odcinkami gzymsu. Na piętrze ryzalitu trzy owalne okna w opaskach, a wieży dwa prostokątne obwiedzione opaskami – nad nimi, w trójkątnym zwieńczeniu data „1912”. Elewacja od strony płn.-wsch., z wejściem po schodach, trzema oknami w parterze oraz w poddaszu, pozbawiona ich w części wieżowej. Elewacja tylna z narożnikowym ryzalitem, w którym asymetrycznie umieszczono

wejście, nad którym znajduje się okno. Po lewej, niewielka przybudówka, również z wejściem do budynku. Pozostała część budynku z parą prostokątnych okien i jednym zbliżonym kształtem do kwadratu. Elewacja płd.-zach. z jednym oknem przy lewym narożu. Na wszystkich elewacjach występuje analogiczny, jak na fasadzie detal i zdobienia. Dach budynku, z pokryciem blaszanym, wielopołaciowy, w większości typu mansardowego, a na części z ryzalitem tylnej elewacji trzyspadowy z dodatkowym, wydłużonym spadem od strony płn.-wsch. Poddasze doświetlone wtórnymi oknami połaciowymi. Stolarka okienna i drzwiowa współczesna, nawiązująca do historycznej.

Obiekt zachowany w dobrym stanie.

Willa, ob. biblioteka

Budynek zaprojektowany i wzniesiony w 1912 roku, jako dom własny arch. powiatowego J. Dobrzeleckiego. W 1921 (lub 1922 r.) zmiana właściciela na J. Zaorskiego. Do 1977 r. był w posiadaniu spadkobierców. Przez ten czas w obiekcie funkcjonowały także pomieszczenia

klubowe, Komitet Powiatowy PZPR, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna, Wydział Kultury MRN, Biblioteka Pedagogiczna. Ok. 1970 r. wymieniono pokrycie dachowe z dachówki na blachę. Po zakupie willi przez Urząd Miejski, ten przekazał na cele Miejskiej Biblioteki Publicznej w 1979 r. W 1981 r. przeprowadzono remont generalny, powtórzony po 2017 r., wraz z reorganizacją i uporządkowaniem przestrzeni wokół. Jest to budynek wolnostojący, usytuowany w północnej pierzei ulicy 11 Listopada (d. Teatralna), murowany z cegły, otynkowany wzniesiony na nieregularnym planie zbliżonym do prostokąta z dwoma ryzalitami od frontu i w elewacji wschodniej. Wejście główne znajduje się w ściętym ukośnie narożniku. Budynek o zróżnicowanej wysokości elewacji, w większości piętrowy z użytkowym poddaszem, kryty dachem wielospadowym. Elewacje nieregularne o zróżnicowanych podziałach i rozmieszczeniu otworów okiennych z 2-kondygnacyjnym 3-osiowym ryzalitem w elewacji frontowej rozczłonkowanym pilastrami z niewielkimi balkonami na piętrze, zwieńczony frontonem z niszą. Narożnik z wejściem cofnięty w stosunku do ścian elewacji z czterema kolumnami wspierającymi gzyms i balkon flankowany dwoma 8-kątnymi kolumnami.

Dom przy ul. Wileńskiej 2

Budynek mieszkalny z 1928 r. wzniesiony jako dom własny architekta Stefana Zwolanowskiego, usytuowany u zbiegu ulic Wileńskiej i Armii Krajowej. Jest wolnostojący z elewacją frontową zwróconą w kierunku południowym. Wzniesiony w konstrukcji ryglowej na rzucie kwadratu ze środkowym ryzalitem. Parterowy z użytkowym poddaszem, kryty dachem 2-spadowym. Elewacja frontowa jest 2-osiova z ukazaną konstrukcją ryglową. Elewacja wschodnia jest 2-osiova, północna, jednoosiowa. Kondygnacje oddzielone drewnianym okapem.

4. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

4.1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Lp.	Obiekt	Datowanie	Ulica	Nr	Rejestr zabytków
1	Kamienica (willa)	1912 r.	11 Listopada	8	Rejestr zabytków nr A-494, decyzja z dnia: 05.01.1983 r.
2	Gmach Banku Spółdzielczego (Ludowego)	1926 r.	3-go Maja	32	Rejestr zabytków A/596 decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
3	Dom Popa obecnie Dom	około 1900 r.	3-go Maja	57	Rejestr zabytków nr A-597, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
4	Ratusz	1927 r.	3-go Maja	66	Rejestr zabytków nr A-617, decyzja z dnia: 08.11.1995 r.
5	Willa obecnie przychodnia	1913 r.	3-go Maja	67	Rejestr zabytków nr A-630, decyzja z dnia 28.11.1988 r.
6	Park miejski	1874-75 r.	3-go Maja		Rejestr zabytków nr A-510, decyzja z dnia 05.01.1983 r.
7	Dom	1903 r.	Stanisława Duboisa	26	Rejestr zabytków nr A-600, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
8	Poczta obecnie budynek mieszkalno usługowy	około 1910 r.	Tadeusza Kościuszki	10	Rejestr zabytków nr A-629, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
9	Szkoła	1923-27 r.	Tadeusza Kościuszki	36	Rejestr zabytków nr A-632, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
10	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP	1885-93 r.	Tadeusza Kościuszki	39	Rejestr zabytków nr A-475, decyzja z dnia: 07.07.1981 r.
11	Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki	2. połowa XVIII w.	Lubiejewska		Rejestr zabytków nr A-561 decyzja z dnia: 30.02.1986 r.
12	Kaplica grobowa obecnie kaplica cmentarna	około 1830 r.	Lubiejewska		Rejestr zabytków nr A-626, decyzja z dnia: 18.12.1998 r.
13	Jatki obecnie MDK	1902-03 r.	Pocztowa	12 (20)	Rejestr zabytków nr A-598, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
14	Dom	1928 r.	Wileńska	2	Rejestr zabytków nr A-599, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.

4.2. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

W rejestrze zabytków brak wpisanych zabytków archeologicznych z terenu miasta Ostrów Mazowiecka.

4.3. ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW MIASTA OSTRÓW MAZOWIECKA

Gminna ewidencja zabytków miasta Ostrów Mazowiecka została opracowana w 2022 r. Do ewidencji wskazano 56 obiektów nieruchomości oraz 5 stanowisk i obszarów ochrony archeologicznej.

Zabytki nieruchome

ANEKS nr 1. str. 94

Zabytki archeologiczne

ANEKS nr 2. str. 98

5. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Mocne strony:

- bogaty i zróżnicowany regionalny krajobraz kulturowy,
- zachowane obiekty historyczne i miejsca pamięci będące świadectwem wielokulturowości i wielowyznaniowości,
- działalność związana z rozpowszechnianiem wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa,
- utrzymanie w dobrym stanie obiektów sakralnych i zabytków pełniących funkcje publiczne,
- zachowane dość liczne przykłady drewnianej architektury mieszkalnej i usługowej,
- zachowane ślady działalności człowieka z epoki średniowiecza,
- stopniowy wzrost świadomości dotyczącej historii regionu, tradycji oraz wartości dziedzictwa kulturowego wśród lokalnej społeczności, bogata tradycja i przywiązanie mieszkańców do ziemi, silna tożsamość,
- uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zawierające ustalenia ochrony konserwatorskiej,
- korzystne położenie miasta w sąsiedztwie drogi ekspresowej S-8 oraz S-61 (Via Baltica) łączącej Europę Zachodnią z krajami bałtyckimi,
- opracowana gminna ewidencja zabytków,
- duże zaangażowanie samorządu w rozwój miasta,
- duży potencjał organizacji pozarządowych działających na terenie miasta,
- bogata historia miasta związana z osobą księżnej Anny Mazowieckiej oraz Witolda Pileckiego z rodziną,
- działalność Muzeum Dom Rodziny Pileckich oraz Kresów i Ziemi Ostrowskiej,
- położenie na szlaku Księżąt Mazowieckich,
- działalność Centrum Kultury i Rekreacji „Za Stawem”,

- działalność miejskich instytucji kultury: Miejskiego Domu Kultury oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej, a także Teatru Scena Kotłownia,
- uczestnictwo w Programie odnowy i rewitalizacji zabytków, wspólnie z innymi samorządami, w ramach Regionalnych Inwestycji Terytorialnych,
- działalność Miejskiej Biblioteki Publicznej,
- działalność Miejskiego Domu Kultury,
- adaptacja Jatek i Starej Elektrowni na cele kulturalne i wystawiennicze.

Słabe strony:

- nieuregulowanie kwestii związanej z reklamami w części historycznej miasta i na obiektach zabytkowych spowodowana brakiem Uchwały krajobrazowej pozwalającej uporządkować kwestię formy, kolorystyki, czy wielkości obiektów małej architektury, tablic reklamowych, urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń,
- niski poziom estetyki miasta - nielegalne reklamy i szyldy, nieład przestrzenny,
- niewystarczające nakłady na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami,
- brak środków na prowadzenie dokładnych badań architektonicznych i historycznych,
- niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami,
- niedostateczne oznaczenie miejsc i obszarów atrakcyjnych turystycznie,
- nadmierny ruch samochodowy w centrum miasta,
- zmniejszająca się ilość tradycyjnej drewnianej zabudowy,
- mała ilość terenów zieleni urządzonej - parki, zieleńce, skwery,
- zły stan techniczny zabytków,
- niedostateczna promocja miasta oraz wydarzeń kulturalnych i imprez odbywających się na jego terenie,
- niezadowolająca popularyzacja wiedzy o wartościach chronionych obiektów,
- słabo rozwinięta baza noclegowo-gastronomiczna,
- słabe wykorzystanie potencjału zabytków i cennych obszarów przyrodniczych,
- problemy finansowe mieszkańców, przekładające się w niektórych przypadkach na pogarszający się stan zachowania obiektów zabytkowych,

- samowolne działania w obrębie zabytków, bez uzgodnień z konserwatorem zabytków,
- powszechna termomodernizacja oraz stosowanie współczesnych, niedostosowanych materiałów do historycznego budownictwa mieszkalnego (blachodachówka, stolarka PCV).

Szanse i możliwości rozwoju:

- rewitalizacja obszarów zdegradowanych
- uporządkowanie form reklam w obrębie obiektów i układu historycznego,
- sukcesywne prowadzenie prac przy obiektach zabytkowych w celu zachowania oraz podnoszenia ich atrakcyjności turystycznej,
- pozyskanie społecznej akceptacji zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz wypracowanie zasad łączenia interesów obywateli zamieszkujących i działających na terenie miasta z zasadami i potrzebami ochrony dziedzictwa,
- nawiązanie w nowym budownictwie do lokalnych tradycji budowlanych, wykorzystanie nowych wzorców jednorodzinnej zabudowy, kontynuujących najlepsze tradycje budownictwa wiejskiego i miejskiego,
- rozwinięta sieć drogowa łącząca Ostrów Mazowiecką m.in. z Warszawą i Białymstokiem,
- wykorzystanie potencjału pasażerskiego transportu szynowego,
- wykorzystanie bogatych zasobów przyrodniczych Puszczy Białej,
- dziedzictwo kulturalne podstawą do rozwoju turystyki,
- wzrost aktywności i znaczenia inicjatyw społecznych w tym wolontariatu oraz organizacji pozarządowych,
- możliwość pozyskania środków na finansowanie działań rewitalizacyjnych oraz prac konserwatorskich z różnych źródeł zewnętrznych,
- rezerwacja w budżecie gminy środków przeznaczanych na ochronę zabytków,
- rozwój istniejących produktów i tworzenie nowych projektów w oparciu o istniejące, bogate zasoby,
- wzrastająca atrakcyjność turystyczna regionu,

- rozbudowa istniejących oraz tworzenie nowych tras i szlaków turystycznych w powiązaniu z istniejącymi obiektami i obszarami o dużych wartościach historycznych i kulturowych,
- poprawa dostępności informacji o atrakcjach turystycznych miasta,
- kontynuowanie obecnych i tworzenie nowych okolicznościowych przedsięwzięć, imprez promujących dziedzictwo kulturowe,
- kształtowanie wrażliwości na kulturę oraz edukacja regionalna dzieci i młodzieży,
- organizowanie konkursów, zakresem obejmujących dziedzictwo kulturowe regionu,
- nawiązywanie współpracy z sąsiednimi gminami,
- wykorzystanie metod aktywnego marketingu do rozpoznania rynku turystycznego w celu wejścia na ten rynek,
- rosnące potrzeby mieszkańców okolicznych, dużych ośrodków miejskich dotyczące nieodległych miejsc wypoczynku i aktywnej rekreacji,
- edukacja obecnych i przyszłych użytkowników w zakresie bieżącej pielęgnacji obiektów zabytkowych,
- stworzenie atrakcyjnej bazy danych o dziedzictwie kulturowym miasta,
- współpraca z organizacjami turystycznymi i innymi.

Zagrożenia i bariery:

- degradacja przestrzeni publicznej poprzez jej komercjalizację,
- niekontrolowana suburbanizacja powodująca zatarcie się granic pomiędzy miastem a wsią,
- wyludnianie się centrum miasta,
- prowadzenie remontów niezgodnie z wymogami konserwatorskimi,
- degradacja obiektów zabytkowych spowodowana niewłaściwym użytkowaniem, prowadzeniem prac bez konsultacji z urzędem ochrony zabytków, bądź brakiem użytkownika,
- kryzys gospodarczy i związane z nim ograniczenie inwestycji,
- niewystarczające środki budżetowe,
- emigracja młodego, wykształconego pokolenia,
- narastająca konkurencja na regionalnym rynku turystycznym,

- zagrożenie nieprzewidywalności warunków atmosferycznych,
- działalność inwestycyjna w bliskim sąsiedztwie obiektów zabytkowych,
- negatywne nastawienie części właścicieli do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa na zachowanie wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń.

6. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE, PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Strategicznym celem Programu opieki nad zabytkami miasta Ostrów Mazowiecka na lata 2023-2026 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy, które służyć powinno budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej społeczności, utrzymaniu ładu przestrzennego, rozwojowi turystyki oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Aby go osiągnąć należy podjąć działania priorytetowe, zapoczątkowując proces realizowany przez wiele lat, w konsekwencji których zabytki będą otaczane coraz lepszą opieką. W miarę postępów, działania winny być poddawane systematycznej weryfikacji, co pozwoli na realne dopasowanie do aktualnych możliwości finansowych i potrzeb właścicieli.

Urząd Miasta Ostrów Mazowiecka ze względu na ustawowy obowiązek ochrony wartości społecznie istotnych, posiada instrumenty prawne umożliwiające budowanie i ugruntowanie świadomości społecznej względem ochrony i opieki nad lokalnym dziedzictwem kulturowym.

Ponadto poprzez prowadzone działania samorząd ma możliwość wskazywania kierunków rozwoju w stosunku do podmiotów prywatnych posiadających obiekty zabytkowe i kreowania polityki promocyjnej budującej wizerunek oraz prestiż miasta Ostrów Mazowiecka jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, nasyconego bogactwem zachowanych elementów kulturowych, o indywidualnym i unikatowym charakterze. Wobec powyższego objęcie – ze strony Urzędu Miasta Ostrów Mazowiecka – należytą opieką zabytków stanowi jeden z istotnych aspektów działalności lokalnego samorządu.

Powyższą politykę określa Gminny program opieki nad zabytkami dla Miasta Ostrów Mazowiecka na lata 2023-2026, dla realizacji którego priorytetowe jest osiągnięcie celów określonych w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami.

Na potrzeby Programu określone zostały trzy podstawowe priorytety, które poprzez wytyczone w ich ramach kierunki działań oraz wskazane do realizacji zadania, w całości wypełniają ustawowe cele dla opracowywania gminnych programów opieki nad zabytkami.

- Priorytet I.
Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta Ostrów Mazowiecka
- Priorytet II.
Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
- Priorytet III.
Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta Ostrów Mazowiecka		
Kierunki działań	Zadania	Czas realizacji
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów, ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń ▪ Prowadzenie w pierwszej kolejności prac zabezpieczających i powstrzymujących proces destrukcji, remontowanie zgodnie z wymogami konserwatorskimi, preferowanie działań zabezpieczających autentyczną substancję zabytkową 	2023-2026

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność miasta (np. w ramach opracowanego planu remontów) ▪ Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością miasta ▪ Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością miasta) do nowych funkcji ▪ W miarę posiadanych środków, dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych ▪ Reagowanie samorządu na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków, w konsekwencji prowadzące do uszkodzeń i zniszczeń ▪ Przy sprzedaży przez gminę obiektów zabytkowych preferowanie inwestorów zobowiązujących się do właściwego zagospodarowania obiektów nieużytkowanych . 	
<p>Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych oraz w ich sąsiedztwie ▪ Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: parku miejskiego i cmentarzach 	<p>2023-2026</p>

społeczne, turystyczne i edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Próbę przywrócenia, fragmentarycznie, (w nawiązaniu do historycznych) nawierzchni ulic i ciągów pieszych w obrębie historycznego układu urbanistycznego miasta ▪ Poszerzenie listy eksponowanych najcenniejszych obiektów o wartości historycznej, poprzez np. wykonanie iluminacji i ich podświetlenie. 	
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Organizacja pokazów, warsztatów i imprez kulturalnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego ▪ Prowadzenie działań o charakterze wystawienniczym ▪ Wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, skansenów, izb pamięci itp. 	2023-2026

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego		
Kierunki działań	Zadania	Czas realizacji
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sukcesywne opracowywanie i wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego miasta (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego) 	2023-2026

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji) ▪ Staranne planowanie przestrzenne respektujące wartości historycznego układu urbanistycznego Ostrowi Mazowieckiej oraz obszarów ochrony archeologicznej ▪ Coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. 	
--	---	--

Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości		
Kierunki działań	Zadania	Czas realizacji
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Udostępnienie informacji o zabytkach miasta na stronie internetowej ▪ Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego ▪ Opracowanie mapy zabytków miasta, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego poprzez np. aktualizację informacji na 	2023-2026

	<p>stronie <i>Ostrów Mazowiecka wczoraj i dziś</i> bądź utworzenie zupełnie nowej platformy turystycznej,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Publikacja materiałów i wspieranie wydawnictw dotyczących dziedzictwa kulturowego miasta (zabytków, miejsc pamięci, walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz historii miejscowości leżących na terenie miasta) w formie np. broszur, ulotek, filmów, folderów. 	
<p>Edukacja społeczna i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i jego ochronie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Współorganizacja oraz wsparcie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, a także udział w nich pracowników Urzędu Miasta zaangażowanych w sferę ochrony dziedzictwa kulturowego ▪ Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych ▪ Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmacnianie procesów integracyjnych w społeczności lokalnej ▪ Utrwalenie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca, lokalizacji nieistniejących obiektów o znaczeniu dla historii regionu, ważnymi wydarzeniami historycznymi, wybitnymi postaciami związanymi z regionem poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości kultury regionu ▪ Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowopowstających zespołów zabudowy) historycznych nazw ulic, placów itp., inicjowanie 	<p>2023-2026</p>

	<p>nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie, promujących lokalną historię i lokalne tradycje</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Oznakowanie obiektów zabytkowych i mających wartość historyczną tablicami informacyjnymi ▪ Publikacja zaktualizowanych materiałów w formie broszur, ulotek, filmów, folderów, informacji na stronie internetowej ▪ Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z miastem, poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji ▪ Włączenie edukacji o zabytkach, opiece nad nimi i tradycjach regionu do programów nauczania i innych form pracy z uczniem (konkursy, imprezy) ▪ Udostępnianie turystom informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną, naukową lub artystyczną położonych na terenie miasta ▪ Czerpanie z doświadczeń i wiedzy mieszkańców celem promocji regionu i wsparcia dziedzictwa kulturowego ▪ Wsparcie w udostępnianiu obiektów historycznych dla celów turystycznych i promocyjnych. 	
--	---	--

<p>Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych) ▪ Prowadzenie i wspieranie działań dokumentujących dziedzictwo kulturowe miasta (w tym: badania archeologiczne, kwerendy w archiwach) ▪ Poszerzanie informacji o kulturze regionu 	<p>2023-2026</p>
<p>Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego np. Szlak Architektury Dwudziestolecia Międzywojennego, Szlak Śladami Żydów Ostrowieckich, Szlak Architektury Drewnianej ▪ Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej ▪ Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego. 	<p>2023-2026</p>
<p>Wykorzystanie zasobu zabytków dla rozwoju miasta</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przeciwdziałanie niedostatecznej roli dziedzictwa kulturowego w lokalnej polityce, w tym budowaniu tożsamości i więzi społecznych, rozwoju 	<p>2023-2026</p>

	<p>gospodarczego opartego na innowacyjności oraz przedsiębiorczości lokalnej i wykorzystującego różnorodność kulturową jako czynnik konkurencyjności</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wspieranie i promocja partnerstwa publiczno-prywatnego służącego funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej ▪ Prowadzenie aktywnego marketingu dziedzictwa kulturowego, m.in. we współpracy z NGO i przy wykorzystaniu programów grantowych miasta	
--	--	--

7. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawowa realizacja Programu odbywać się będzie poprzez:

- A.** Ścisłą współpracę władz samorządowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Narodowym Instytutem Dziedzictwa oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, parafią, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi
- B.** Działania własne władz samorządowych
  - 1. Prawne – problematyka zachowania dziedzictwa kulturowego zostanie uwzględniona przez władze samorządowe przy uchwalaniu przepisów prawa miejscowego
  - 2. Finansowe – stosowanie systemu dotacji i ulg finansowych, nagród czy zachęt dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych
  - 3. Programowe – realizacja projektów i programów regionalnych
- C.** Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej i innych funduszy zewnętrznych

Realizację Programu można podzielić na dwa elementy:

- 1. system zarządzania
- 2. system monitoringu i ewaluacji.

Oba systemy wdrażania są ze sobą spójne i wzajemnie zależne, co oznacza niemożność realizacji założeń Programu bez któregokolwiek z tych elementów.

System zarządzania Programem tworzą trzy jednostki. Są to:

- Rada Miasta – uchwała Program oraz przyjmuje sprawozdania w okresach dwuletnich
- Burmistrz Miasta – odpowiada za przygotowanie i nadzoruje realizację Programu

- Urząd Miasta oraz jednostki organizacyjne – odpowiadają za bieżącą realizację zadań Programu.

Można wykorzystać kilka rozwiązań wzmacniających skuteczność powyższego systemu:

- Wzmocnienie kadrowe Urzędu Miasta w zakresie specjalistów skoncentrowanych na profesjonalizacji realizacji zadań Programu.
- Wzmocnienie skoordynowanej współpracy pomiędzy Urzędem Miasta a Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na terenie miasta wraz z perspektywą długofalową określenia ram porozumienia na mocy art. 96 ust. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz Miasta monitoruje realizację *Gminnego programu opieki nad zabytkami*, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Miasta sprawozdanie z realizacji Programu.

Kolejna edycja (aktualizacja) Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Ostrow Mazowiecka ma być opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Miasta.

8. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W ramach priorytetu I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta

- Kwota wydatków budżetu miasta na ochronę i opiekę nad zabytkami
- Ilość przeprowadzonych prac porządkowych na cmentarzach
- Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom
- Informacje o wprowadzeniu iluminacji zabytkowych obiektów
- Informacje o uregulowaniu kwestii reklam i estetyki szczególnie na terenie historycznego układu urbanistycznego
- Inne

W ramach priorytetu II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

- Liczba przyjętych bądź zaktualizowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających zapisy o ochronie dziedzictwa kulturowego
- Liczba obiektów objętych ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków bądź włączenie do gminnej ewidencji zabytków
- Kwota przeznaczona na dotację na montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom
- Informacje o aktualizacji Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych
- Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
- Inne

W ramach priorytetu III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

- Liczba udostępnionych informatorów o zabytkach oraz dane o wprowadzaniu informacji o zabytkach miasta na stronie internetowej oraz o opracowaniu mapy zabytków miasta
- Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie miasta
- Liczba utworzonych szlaków turystycznych
- Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników)
- Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej
- Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego
- Liczba inicjatyw indywidualnych i społecznych wspieranych przez miasto związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym
- Inne

9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym. Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach mogą ubiegać się o ich dofinansowanie z następujących środków:

9.1. DOTACJE

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź, posiadaczem zabytku lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu. Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz prac przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, które mogą zostać objęte dotacją:

- a) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- b) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- c) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- d) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- e) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
- f) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- g) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- h) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- i) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- j) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- k) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- l) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- m) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- n) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- o) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- p) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,
- r) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący miasta, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Zasady udzielania dotacji: - dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacją mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej. W szczególnych przypadkach dotację można przeznaczyć na konserwację ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych oraz stałych elementów wystroju wewnątrz (dzwony, ołtarze, polichromie, posadzki).

9.2. PROGRAMY OPERACYJNE MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Program Ochrona zabytków

Program ten stanowi kontynuację finansowania w ubiegłych latach. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe do realizacji programu są zadania zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku, przy czym możliwe jest, jednakże tylko w szczególnych przypadkach, uzyskanie całkowitego dofinansowania.

Program Wspieranie działań muzealnych

Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. Premiowane będą projekty kompleksowe, nowatorskie, o wysokich wartościach merytorycznych i umiejętnie wykorzystanych elementach multimedialnych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw

muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego; a także doposażenia pracowni konserwatorskich. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Program *Kultura ludowa i tradycyjna*

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, w tym warsztaty, kursy i seminaria dotyczące szeroko pojętej kultury tradycyjnej, a także działania popularyzujące unikalne i żywe elementy kultur tradycyjnych, zadania artystyczne i użytkowe o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym oraz na prowadzenie szkolenia przez „mistrza” w zakresie różnych dziedzin niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program *Ochrona zabytków archeologicznych*

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Program ma dwa cele szczególowe:

- Pierwszym jest wzmocnienie instrumentów ochrony konserwatorskiej zasobu dziedzictwa archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków poprzez lepsze rozpoznanie, analizę i dokumentację stanowisk archeologicznych z wykorzystaniem nowoczesnych metod badawczych, które dają szansę na

weryfikację ustaleń naukowych z ograniczeniem do minimum działań destrukcyjnych

- Drugim celem szczegółowym Programu jest wspieranie działań mających na celu opracowanie i upowszechnienie wyników zakończonych już, często jeszcze w XX w., badań archeologicznych, które nie zostały dotychczas wprowadzone do obiegu naukowego

Szczegółowe cele Programu będą realizowane poprzez dwie kategorie zadań:

- weryfikacja zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, w przypadku których ustalenia co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych, zwłaszcza tych nieposiadających własnej formy terenowej
- opracowanie i publikacja książkowa wyników badań archeologicznych, zwłaszcza tych zakończonych przed 2000 r.

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe i państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne i niepubliczne uczelnie akademickie oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program *Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju*

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Premiowane będą również działania związane z upowszechnianiem wiedzy na temat miejsc, faktów i postaci związanych z walką i męczeństwem.

Promowane jest:

- podkreślenie prestiżu miejsca pamięci/trwałego upamiętnienia
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniego wyrazu
- zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów
- zapewnienie jak najlepszej dostępności miejsca/trwałego upamiętnienia

- tworzenie nowych trwałych upamiętnień w miejscach, gdzie ich obecność jest uzasadniona interesem społecznym
- twórcze zastosowanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji do ochrony dziedzictwa narodowego
- stosowanie rozwiązań prawnych sprzyjających lepszej opiece nad miejscami pamięci/trwałym upamiętnieniami (uwzględnienie miejsca pamięci, jego ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, czy objęcie go inną formą ochrony prawnej)

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, a także podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program Groby i cmentarze wojenne w kraju

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

Celem programu jest otoczenie grobów i cmentarzy wojennych w kraju opieką polegającą na:

- prowadzeniu robót budowlanych, prac remontowych, konserwatorskich i restauratorskich
- zabezpieczeniu i utrzymaniu w jak najlepszym stanie
- prowadzeniu badań archeologicznych i prac poszukiwawczych
- prowadzeniu prac związanych z urządzeniem grobu/kwatery/cmentarza wojennego; dokumentowaniu i prowadzeniu badań naukowych
- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy

Promowane jest:

- obejmowanie opieką obiektów, których stan zachowania wymaga podjęcia niezwłocznego działania
- opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi o wyjątkowej wartości historycznej
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniej rangi obiektom grobownictwa wojennego
- wykorzystanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji
- zaangażowanie w opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jak największej liczby różnych podmiotów
- stosowanie, w ramach obowiązujących przepisów prawa, rozwiązań sprzyjających lepszej ochronie prawnej grobów i cmentarzy wojennych

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program *Kultura cyfrowa*

Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, a także podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program *Infrastruktura domów kultury*

Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.

Do składania wniosków uprawnione są domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury, biblioteki posiadające status samorządowej instytucji kultury, w skład których wchodzi domy kultury, ośrodki kultury lub centra kultury i sztuki oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Program Promesa dla Kultury

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, publiczne szkoły artystyczne, państwowe uczelnie artystyczne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą. Promesa MKiDN może pokryć maksymalnie 80% wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

9.3. ŚRODKI EUROPEJSKIE

Poza podstawowymi źródłami finansowania, jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Zarząd Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 307/303/22 z dnia 8 marca 2022 r. przyjął **projekt** programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 (wersja 1.0). Ochrona dziedzictwa kulturowego możliwa jest w ramach **priorytetu IX - Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim**. W ramach celu szczegółowego 5(i) - **Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego,**

zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich realizowane będą projekty z zakresu **ochrony, rozwoju i promowania dziedzictwa kulturowego** oraz **rewitalizacji obszarów zdegradowanych**. Za priorytetowe uznaje się zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Priorytetowym wsparciem będą objęte obiekty najbardziej zagrożone oraz najcenniejsze. Szczególny nacisk kładziony będzie na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki oraz pozwalające na ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko naturalne. Kluczowym efektem działań powinno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych w przestrzeni publicznej.

Program Operacyjny *Infrastruktura i Środowisko 2021-2027* - Priorytet VIII „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”

W ramach tego priorytetu, możliwa jest ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Realizowane inwestycje będą miały na celu efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiąganiu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak regionalnym i lokalnym. W ramach priorytetu możliwe są działania:

- Działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury
- Działanie 8.2 Ochrona zabytków.

Wsparcie będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Możliwy będzie również m.in. zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem, a także zakup wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej.

Możliwe jest również korzystanie ze środków z Programu Operacyjnego *Infrastruktura i Środowisko 2014-2020* w okresie do wyczerpania środków.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny jest istotnym elementem realizacji polityki spójności w Polsce ukierunkowanej na umacnianie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki regionalnej oraz budowanie potencjału regionalnych przedsiębiorstw. W ramach **osi priorytetowej 5. Gospodarka przyjazna środowisku** w ramach **działania 5.3. Dziedzictwo kulturowe** wspierane będą m.in. prace modernizacyjne i renowacyjne przy obiektach zabytkowych oraz działania w zakresie rozwoju infrastruktury, które z jednej strony mają przyczynić się do zahamowania procesu degradacji obiektów zabytkowych, a z drugiej do nadania im nowych funkcji oraz dostępu do zasobów kultury poprzez wzmocnienie funkcji edukacyjnych i zwiększenie poziomu uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym.

Typy projektów:

- Wzrost regionalnego potencjału turystycznego poprzez ochronę obiektów zabytkowych
  - konserwacja, renowacja, rewaloryzacja, modernizacja, adaptacja historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, umożliwiającą zachowanie dotychczasowych funkcji obiektów zabytkowych, a także służącą nadaniu im nowych funkcji użytkowych (z przeznaczeniem w szczególności na cele kulturalne i edukacyjne), w tym również w połączeniu z działalnością komercyjną,
  - ochrona i zachowanie zabytkowych ogrodów i parków; zabezpieczenie zabytków przed zniszczeniem lub kradzieżą,
  - usuwanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych.
- Poprawa dostępności do zasobów kultury poprzez ich rozwój i efektywne wykorzystanie
  - inwestycje w infrastrukturę trwałą, wyposażenie służące działalności kulturalnej, zachowaniu dziedzictwa i zwiększeniu dostępności do jego zasobów;
  - inwestycje infrastrukturalne, prace modernizacyjne i renowacyjne w przypadku gdy prace te stanowią dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturowych, w tym edukacyjnych;

- efektywne wykonywanie zadań statutowych, polegające na zapewnieniu wysokiej jakości trwałego wyposażenia oraz odpowiedniego zabezpieczenia zbiorów będących w posiadaniu instytucji;
- digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego udostępnienia (jako element projektu),
- usuwanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych.

Obecnie trwają prace nad Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Mazowieckiego na lata 2021-2027.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2021- 2027

Istnieją trzy typy programów: transgraniczne, transnarodowe i międzyregionalne na 2021-2027. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia: - obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży; - duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej; - wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) i Norweski Mechanizm Finansowy 2014-2021

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego: Norwegię, Islandię i Liechtenstein, aktywnie wspierają działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy - III edycja Mechanizmu Finansowego EOG

(2014-2021) uruchomione zostały w 2016 r., a programy będą wdrażane do 2024 r. Program będzie opierać się na dwóch działaniach:

- zarządzanie dziedzictwem kulturowym
  - Celem działania jest poprawa zarządzania dziedzictwem kulturowym poprzez stworzenie odpowiednich warunków do prowadzenia działalności kulturalnej, zarówno w ramach ochrony dziedzictwa kulturowego, jak również w zakresie infrastruktury kulturalnej
    - Poddziałanie 1.1: Restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego. W jego ramach możliwa jest ochrona, konserwacja, i/lub rozbudowa zabytków nieruchomych z ich otoczeniem na potrzeby działalności kulturalnej, a także ochrona zabytkowych ogrodów i parków,
    - Poddziałanie 1.2: Innowacyjne wykorzystanie infrastruktury do prezentacji dziedzictwa kulturowego. W jego ramach możliwa jest budowa, rozbudowa i remont infrastruktury kulturalnej.
- współpraca kulturalna
  - Celem działania jest rozwój współpracy kulturalnej pomiędzy twórcami i uczestnikami życia kulturalnego oraz wzmocnienie stosunków dwustronnych pomiędzy polskimi instytucjami a instytucjami z Norwegii, Islandii i Lichtensteinu.

Dofinansowanie może sięgnąć 85% kosztów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy korzystać z aktualnie obowiązujących dokumentów.

10. PODSUMOWANIE

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Ostrów Mazowiecka na lata 2023 - 2026 wytycza kierunki polityki władz samorządowych w tak ważnych kwestiach jak ochrona i promocja lokalnych cech kulturowych.

Ważnym elementem Programu jest rozwój i promocja walorów turystycznych miasta, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji.

Zakłada się, że cele nakreślone w *Programie Opieki nad Zabytkami* będą osiągnięte w wyniku szerokiej współpracy władz miejskich z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Warszawie, jednostkami samorządu terytorialnego oraz organizacjami i związkami, których działania obejmują ochronę walorów kulturowych i krajobrazowych.

Program podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych miasta, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

Kolejna edycja (aktualizacja) *Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Ostrów Mazowiecka* powinna zostać opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Miasta Ostrów Mazowiecka.

11.ANEKSY

11.1. ANEKS NR 1 GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW MIASTA OSTRÓW MAZOWIECKA - ZABYTEKI NIERUCHOME

Lp.	Obiekt	Datowanie	Ulica	nr	Forma ochrony
1	Historyczny układ urbanistyczny	XV-XX w.			Gminna ewidencja zabytków
2	Kamienica (willa)	1912 r.	11 Listopada	8	Rejestr zabytków nr A-494, decyzja z dnia: 05.01.1983 r.
3	Dom	1880 r.	3-go Maja	8	Gminna ewidencja zabytków
4	Dom z oficyną	koniec XIX w.	3-go Maja	19	Gminna ewidencja zabytków
5	Gmach Banku Spółdzielczego (Ludowego)	1926 r.	3-go Maja	32	Rejestr zabytków A/596 decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
6	Kamienica obecnie siedziba Starostwa	1912 r./ 1945 r.	3-go Maja	51	Gminna ewidencja zabytków
7	Dom	około 1925-30 r.	3-go Maja	54	Gminna ewidencja zabytków
8	Dom Popa obecnie Dom	około 1900 r.	3-go Maja	57	Rejestr zabytków nr A-597, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
9	Ratusz	1927 r.	3-go Maja	66	Rejestr zabytków nr A-617, decyzja z dnia: 08.11.1995 r.
10	Willa obecnie przychodnia	1913 r.	3-go Maja	67	Rejestr zabytków nr A-630, decyzja z dnia 28.11.1988 r.
11	Dom	lata 20. XX w.	3-go Maja	80	Gminna ewidencja zabytków
12	Dom	lata 20. XX w.	3-go Maja	82	Gminna ewidencja zabytków
13	Dom	lata 20. XX w.	3-go Maja	84	Gminna ewidencja zabytków
14	Park miejski	1874-75 r.	3-go Maja		Rejestr zabytków nr A-510, decyzja z dnia 05.01.1983 r.

15	Dom	około 1925 r.	63-go Roku	1	Gminna ewidencja zabytków
16	Dom	1. ćwierćwiecze XX w.	Stefana Batorego	4	Gminna ewidencja zabytków
17	Dom	1. ćwierćwiecze XX w.	Stefana Batorego	14	Gminna ewidencja zabytków
18	Dom	1. ćwierćwiecze XX w.	Stefana Batorego	20	Gminna ewidencja zabytków
19	Dom	XIX/XX w.	Stefana Batorego	24	Gminna ewidencja zabytków
20	Dom	około 1890 r.	Stanisława Duboisa	4	Gminna ewidencja zabytków
21	Dom	1903 r.	Stanisława Duboisa	26	Rejestr zabytków nr A-600, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
22	Dom	lata 30. XX w.	Stanisława Duboisa	29	Gminna ewidencja zabytków
23	Dom	około 1925 r.	Stanisława Duboisa	45	Gminna ewidencja zabytków
24	Dom	około 1925 r.	Stanisława Duboisa	47	Gminna ewidencja zabytków
25	Dom	1932 r.	Inwalidów	3	Gminna ewidencja zabytków
26	Kamienica	początek XX w.	Tadeusza Kościuszki	1	Gminna ewidencja zabytków
27	Budynek administracyjny	lata 20. XX w.	Tadeusza Kościuszki	9	Gminna ewidencja zabytków
28	Poczta obecnie budynek mieszkalno usługowy	około 1910 r.	Tadeusza Kościuszki	10	Rejestr zabytków nr A-629, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
29	Szkoła	1923-27 r.	Tadeusza Kościuszki	36	Rejestr zabytków nr A-632, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.

30	Zespół kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP	1885-93 r.	Tadeusza Kościuszki	39	Gminna ewidencja zabytków
31	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP	1885-93 r.	Tadeusza Kościuszki	39	Rejestr zabytków nr A-475, decyzja z dnia: 07.07.1981 r.
32	Dzwonnica w zespole kościoła	1885-93 r.	Tadeusza Kościuszki	39	Gminna ewidencja zabytków
33	Cmentarz przykościelny	XVI w. (?)	Tadeusza Kościuszki		Gminna ewidencja zabytków
34	Młyn parowy	około 1900 r.	Lubiejewska	48	Gminna ewidencja zabytków
35	Cmentarz parafialny rzymsko- katolicki	2. połowa XVIII w.	Lubiejewska		Rejestr zabytków nr A-561 decyzja z dnia: 30.02.1986 r.
36	Kaplica grobowa obecnie kaplica cmentarna	około 1830 r.	Lubiejewska		Rejestr zabytków nr A-626, decyzja z dnia: 18.12.1998 r.
37	Kaplica grobowa Nowców	około 1880 r.	Lubiejewska		Gminna ewidencja zabytków
38	Dom	lata 30. XX w.	Partyzantów	31	Gminna ewidencja zabytków
39	Dom	lata 30. XX w.	Partyzantów	33	Gminna ewidencja zabytków
40	Dom	lata 30. XX w.	Partyzantów	35	Gminna ewidencja zabytków
41	Dom	lata 30. XX w.	Partyzantów	37	Gminna ewidencja zabytków
42	Dom	lata 30. XX w.	płk. Karola Piłata	1	Gminna ewidencja zabytków
43	Dom	lata 30. XX w.	płk. Karola Piłata	3	Gminna ewidencja zabytków
44	Jatki obecnie MDK	1902-03 r.	Pocztowa	12 (20)	Rejestr zabytków nr A-598, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
45	Budynek Poczty	1914 r.	gen. Władysława Sikorskiego	131	Gminna ewidencja zabytków
46	Kamienica	1903 r.	gen. Władysława Sikorskiego	6, 4a	Gminna ewidencja zabytków

47	Dom obecnie przychodnia	1900-1910 r.	Juliusza Słowackiego	6	Gminna ewidencja zabytków
48	Fabryka zatrząsków	około 1900 r.	Juliusza Słowackiego	2	Gminna ewidencja zabytków
49	Fabryka cukierków obecnie przedszkole	1876 r.	Warszawska	22	Gminna ewidencja zabytków
50	Kamienica	początek XX w.	Ludwika Waryńskiego	11	Gminna ewidencja zabytków
51	Kamienica	początek XX w.	Ludwika Waryńskiego	12	Gminna ewidencja zabytków
52	Dom	1928 r.	Wileńska	2	Rejestr zabytków nr A-599, decyzja z dnia: 28.11.1988 r.
53	Stary kirkut	koniec XVII w.	Władysława Broniewskiego		Gminna ewidencja zabytków
54	Nowy kirkut	początek XX w.	Michała Wołodziejowskiego		Gminna ewidencja zabytków
55	Zbiorowa mogiła z II wojny światowej	1939 r., 1983 r.	przy Antoniego Wróblewskiego		Gminna ewidencja zabytków
56	Zbiorowa mogiła powstańców styczniowych	2. połowa XIX w. (po 1863 r.)	63-go Roku/ Warszawska		Gminna ewidencja zabytków

**11.2. ANEKS NR 2 GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW MIASTA
OSTRÓW MAZOWIECKA – STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE**

Lp.	Obiekt	Datowanie	AZP	nr w miejscowości	nr na obszarze	Formy ochrony
1	Ślad osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu	45-75	6	15	Gminna ewidencja zabytków
2	Cmentarzysko	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	44-74	3	1	Gminna ewidencja zabytków
3	Nawarstwienia kulturowe	średniowiecze - od XIII w.				Gminna ewidencja zabytków
4	Cmentarz żydowski tzw. stary kirkut	koniec XVII w. (?)				Gminna ewidencja zabytków
5	Dwór książęcy	średniowiecze - 1. poł. XV w. (?)				Gminna ewidencja zabytków

Ochrona Zabytków KRESY
tel. 667 334 931
mail: info@ochronazabytkow.pl
www.ochronazabytkow.pl

